

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО «УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра богослов'я

Магістерська робота
РЕАКЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
НА ВИКЛИК ПАНДЕМІЇ «COVID-19»

Студент 6-го курсу: Микола Іванців
Науковий керівник: с. Стефанія Марко,
доктор богослов'я
Рецензент: Михайло Перун,
доктор соціальних комунікацій

Львів 2022

Іванців М.І. Реакція Української Греко-Католицької Церкви на виклик пандемії «COVID-19»: Магістерська робота: (041 «Богослов'я») / М.І. Іванців / Український Католицький Університет. Кафедра богослов'я; Наук. кер: д. б. с. Стефанія Марко – Львів: УКУ, 2022. - 82 с.

Анотація. У роботі охарактеризовано явище пандемії та представлено відомості про COVID-19. Описано статистику поширення хвороби в Україні та висвітлено вказівки Українського Уряду щодо дотримання заходів безпеки в часі поширення цієї хвороби. Проаналізовано присутність УГКЦ у медіапросторі та представлено розвиток цієї присутності в часі COVID-19. Висвітлено рекомендації Антикризисного центру УГКЦ щодо здійснення богослужінь та уділення Святих Таїнств під час пандемії. Представлено проекти Української Греко-Католицької Церкви в часі поширення коронавірусної хвороби. Проаналізовано реакцію Апостольського Престолу та УГКЦ на COVID-19, а також представлено відповідь Церкви на моральність використання деяких вакцин від коронавірусної хвороби.

Ключові слова: коронавірусна хвороба, COVID-19, Церква, Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ), Папа, Антикризисний центр, вакцина, карантин.

Abstract. The paper describes the pandemic phenomenon and presents information about COVID-19. The statistics of the spread of the disease in Ukraine are described and the instructions of the Ukrainian Government on the observance of safety measures during the spread of the disease are highlighted. The presence of the UGCC in the media space is analyzed and the development of this presence during COVID-19 is presented. The recommendations of the Anti-Crisis Center of the UGCC regarding the performance of services and the administration of the Holy Sacraments during the pandemic are highlighted. The projects of the Ukrainian Greek Catholic Church at the time of the spread of coronavirus disease are presented. The reaction of the Apostolic See and the UGCC to COVID-19 is analyzed, and the Church's response to the morality of the use of some vaccines against coronavirus is presented.

Keywords: coronavirus disease, COVID-19, Church, Ukrainian Greek-Catholic Church (UGCC), Pope, Anti-Crisis Center, vaccine, quarantine.

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ПАНДЕМІЯ COVID-19 ТА ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ПРИЙНЯТІ В УКРАЇНІ	9
1. 1. Відомості про коронавірусну хворобу	10
1. 2. Статистика розвитку хвороби в Україні.....	18
1. 3. Вказівки Українського Уряду щодо дотримання заходів безпеки в часі коронавірусної хвороби	19
РОЗДІЛ II. ДУШПАСТИРСЬКЕ СЛУЖІННЯ В ЧАСІ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ	30
2. 1. Участь УГКЦ в медіапросторі та розвиток цієї участі в час пандемії COVID-19.....	30
2. 2. Практичні вказівки Церковного Уряду щодо здійснення церковних богослужінь та релігійних практик в часі COVID-19.	35
2. 3. Проекти УГКЦ під час коронавірусної хвороби.....	38
Розділ III. РЕАКЦІЯ АПОСТОЛЬСЬКОГО ПРЕСТОЛУ ТА УГКЦ НА COVID-19	47
3. 1. Відповідь Апостольського Престолу на коронавірусну хворобу	47
3. 2. Реакція УГКЦ на COVID-19	53
3. 3. Моральність використання вакцини від COVID-19	60
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	70

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

SARS – тяжкий гострий респіраторний синдром

MERS – Близькосхідний респіраторний синдром

SARS-CoV-2 – вірус, який спричинює інфекційну хворобу COVID-19

COVID-19 – коронавірусна хвороба 2019 року.

ПЛР – метод полімеразної ланцюгової реакції

ІФА – імуноферментний аналіз

УГКЦ – Українська Греко-Католицька Церква

МОЗ – Міністерство охорони здоров'я України

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я

ВРЦіРО – Всеукраїнська рада Церков і релігійних організацій

ВІЛ – вірус імунодефіциту людини

СНІД - синдром набутого імунодефіциту

мРНК – матрична рибонуклеїнова кислота

ЕМД – екстрена медична допомога

ТЕБ – техногенно-екологічна безпека

НС – надзвичайна ситуація

COVчег – реабілітаційна програма для постковідних пацієнтів

НЕК293 - клітини ембріональної нирки людини, взяті з абортів плоду і вирощені голландським біологом Алексом ван дер Ебом на початку 1970-х років

ZOOM – програма для організації відеоконференцій, розроблена компанією

Zoom Video Communications

ТРЦ – торговий-розважальний центр

Пс – псалом

мкм – мікрометр

м – місто

м² – квадратний метр

н.е. – наша ера

рр. – роки

р. – рік

тис – тисяча

млн – мільйон

ін. – інше

хв – хвилина

див – дивитися

пор – порівняти

м – місто

грн. – гривня

ім – ім'я

о – отець

св – святий

ВСТУП

Актуальність: Можемо ствердити, що багато з нас ніколи в своєму житті не переживали щось подібне до того, що охопило світ від лютого 2020 року. Розуміння терміну «пандемія» було до недавнього часу для нас далеке та абстрактне. Інфекційне захворювання, яке має назву «COVID-19», дія якого є не до кінця вивчена, заповонив цілий світ і радикально змінив наш побут і життя. Зберігання дистанції, використання медичних масок та антисептиків, дистанційне навчання та карантинні приписи у церквах – усе це стало великим викликом і для суспільного, і для духовного життя людини.

Мета роботи – дослідити офіційну реакцію Апостольського престолу та УГКЦ на пандемію COVID-19.

Завданнями дослідження стали зокрема такі:

1. Пояснити поняття пандемії.
2. Представити доступні відомості про COVID-19.
3. Описати статистику поширення коронавірусної хвороби в Україні.
4. Висвітлити вказівки українського уряду щодо дотримання заходів безпеки в часі коронавірусної хвороби.
5. Проаналізувати присутність УГКЦ в медіапросторі та розвиток цієї присутності в час пандемії COVID-19.
6. Охарактеризувати богослужбові рекомендації УГКЦ в часі епідемії.
7. Проаналізувати проекти УГКЦ під час пандемії COVID-19.
8. Представити офіційну реакцію Апостольського Престолу та УГКЦ на COVID-19.
9. Дослідити моральний аспект використання вакцини від коронавірусної хвороби.

Об'єкт дослідження – пандемія COVID-19 та її вплив на різні сфери суспільного життя.

Предмет дослідження – відповідь Української Греко-Католицької Церкви на виклики пандемії COVID-19.

У праці використано такі **методи**: порівняльний, описово-аналітичний, дослідницький, статистичний та метод синтезу.

Межі: Часові межі – 2019-2021 рр.; у даній роботі буде представлено поширення COVID-19 на території України та реакція УГКЦ на пандемію.

Огляд джерел і літератури: важливим джерелом магістерської роботи стали офіційні сайти українського уряду: *Центр громадського здоров'я МОЗ України* (www.phc.org.ua), *Вакцинація від COVID-19* (vaccination.covid19.gov.ua), *Коронавірус в Україні* (covid19.gov.ua), *Міністерство охорони здоров'я України* (moz.gov.ua), *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України* (www.kmu.gov.ua), *Законодавство України* (zakon.rada.gov.ua), *Президент України. Офіційне інтернет-представництво* (president.gov.ua). Ці офіційні інтернет-ресурси слугували джерелами інформації, яка стосується: шляхів поширення коронавірусу і засобів індивідуального захисту від цієї хвороби; вакцинації населення в Україні; інформації про тест на COVID-19; статистики поширення коронавірусу в Україні та вказівок Міністерства охорони здоров'я й Кабінету Міністрів щодо дотримання заходів безпеки в часі COVID-19. Джерелом, яке містить інформацію про виникнення, класифікацію, інфікування та симптоми COVID-19, стала книжка співавторів Бічинг Н. та Фовлер Р. *Коронавірусна хвороба 2019*, у співпраці із відомим медичним сайтом BMJ Best Practice.

Дослідження базується на публікаціях офіційних ресурсів УГКЦ: *Українська Греко-Католицька Церква* (ugcc.ua), *Новини УГКЦ* (news.ugcc.ua), *Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви* (synod.ugcc.ua), *Живе телебачення* (zhyve.tv), *Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я* (zdrogovia.ugcc.org.ua), звідки почерпнуто інформацію про присутність УГКЦ в медіапросторі, еволюцію і трансформацію цієї присутності в часі пандемії COVID-19, рекомендацій Антикризогового центру щодо здійснення богослужінь та уділення Святих Таїнств протягом епідемії, проектів УГКЦ під час коронавірусної хвороби та реакції Української Греко-Католицької Церкви на COVID-19.

Окрім цього, до дослідження залучено праці Папи Франциска *La vita dopo la pandemia* (Життя після пандемії), *Guarire il mondo* (Спасіння світу), енцикліку

Fratelli Tutti (Ми всі брати) та книжку Каспер В., Августин Д. *Християни в час пандемії коронавірусу*. У цих джерелах міститься інформація, яка стосується відповіді Апостольського престолу на виклики, пов'язані із коронавірусною хворобою. Інформацію про діяльність *Комісії Ватикану з питань COVID-19*, завдання Церкви в час пандемії та про моральний аспект використання вакцини від коронавірусної хвороби отримано з *Інформаційного порталу Святого Престолу* (www.vaticannews.va) та *Офіційного сайту Апостольського Престолу* (www.vatican.va).

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку джерел і літератури.

У **першому розділі** представлено відомості про пандемію COVID-19: коли розпочалась, що собою являє, як передається, які симптоми коронавірусу, як себе захистити від коронавірусної хвороби, що потрібно робити коли виявлені симптоми хвороби, яким чином виявити, що людина захворіла на COVID-19 та доступні відомості про вакцинацію населення. Також висвітлено статистику поширення коронавірусу на території України та представлено вказівки Міністерства охорони здоров'я й Кабінету Міністрів щодо дотримання заходів безпеки в часі COVID-19.

У **другому розділі** проаналізовано діяльність УГКЦ в медіапросторі та розвиток цієї діяльності під час пандемії коронавірусу, розглянуто *Богослужбові рекомендації* щодо здійснення церковних богослужінь та релігійних практик у даному періоді, які випрацювали в Антикризисовому центрі УГКЦ. Окрім цього, представлено проекти Української Греко-католицької Церкви, які були започатковані під час пандемії COVID-19.

У **третьому розділі** проаналізовано реакцію УГКЦ та Апостольського Престолу на коронавірусну хворобу. Зокрема до уваги взято такі аспекти цієї теми, як: спільне подолання пандемії, звернення погляду на потребуючого, дорога зцілення від коронавірусу, доступність вакцини усім, шанування довколишнього середовища, як жити у пост-коронавірусному світі та як Церква може послужити людству для побудови кращого майбутнього для себе та

нащадків. Також представлено відповідь Церкви на моральність використання деяких вакцин від COVID-19.

РОЗДІЛ I

ПАНДЕМІЯ COVID-19 ТА ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ПРИЙНЯТІ В УКРАЇНІ

У наш час суспільство переживає хвилю поширення нової пандемії коронавірусу, що охопила світ у кінці 2019 року. Термін *пандемія* означає «найвищий ступінь розвитку епідемії, що поширилась на більшості населення однієї чи кількох країн. Якщо хвороба охоплює одночасно багато людей, виникає епідемія, яка може перерости в пандемію, наприклад, пандемію грипу, яка іноді уражає населення кількох країн»¹. Всесвітня Організація Охорони Здоров'я визначила, що пандемія – «це поширення нового захворювання у глобальних масштабах з ураженням частини населення за відносно короткий проміжок часу»².

Одна з найістотніших причин виникнення пандемії - «поява та розповсюдження нового вірусу в умовах відсутності у більшості людей імунітету до цієї інфекції, ефективних засобів профілактики (вакцини) та протоколів лікування. Пандемічне поширення характерне переважно для інфекційних хвороб з повітряно-крапельним механізмом передачі збудників»³.

Якщо зазирнути в історію, то можемо побачити, що пандемії турбували людство не один раз. Зокрема, найбільш смертоносні із них були:

Антонінова чума (165 рік н.е.) – число загиблих складає 5 мільйонів [...]; Чума Юстиніана (541-542 рр.) – загинуло близько 25 мільйонів [...]; Чорна смерть (1346-1353 рр.) – загинуло від 75-200 мільйонів [...]; Третя пандемія холери (1852-1860 рр.) – кількість смертей складає 1 мільйон [...]; Пандемія «російського» грипу (1889-1890) – загинули 1 мільйон чоловік [...]; Пандемія грипу «іспанка» (1918-1920) - число загиблих: 20-50 мільйонів [...]; Пандемія «азійського» грипу (1956-1958) - число загиблих: 2 мільйони [...]; Пандемія ВІЛ / СНІДу (на самому піку, 2005-2012) - число загиблих: 36 мільйонів [...]⁴.

Сьогодні можемо спостерігати стрімкий науково-технологічний розвиток, але, незважаючи на це, пандемія інфекційних хворіб все ще продовжує супроводжувати людський рід і, цілком можливо, що буде слідувати поруч із

¹ Пандемія / Лагутіна А. (ред.). *Словник української мови*. Т. 6. Київ 1975, 43.

² Велика українська енциклопедія. *Пандемія* // vue.gov.ua (19.02.2021).

³ Велика українська енциклопедія. *Пандемія*.

⁴ Ваннек Л. *Найбільш смертоносні пандемії в історії* // www.radiosvoboda.org (19.02.2021).

нами у майбутньому. Пандемії довгий час впливали на людство, і не винятком є поточний спалах COVID-19⁵.

1. 1. ВІДОМОСТІ ПРО КОРОНАВІРУСНУ ХВОРОБУ

Вперше Коронавірусну хворобу 2019 року (COVID-19) було зафіксовано в місті Ухань, що в Китаї. Всесвітній організації охорони здоров'я 31 грудня 2019 року «було повідомлено про випадки пневмоній невідомої мікробної етіології»⁶. Пізніше ВООЗ оголосила, що зі зразків, взятих у цих пацієнтів, було виділено новий коронавірус. Відтоді епідемія наростала та швидко поширилася по всьому світу»⁷.

Було оголошено про надзвичайну ситуацію «в галузі охорони здоров'я міжнародного значення 30 січня 2020 року, а опісля, 11 березня 2020 року, було офіційно оголошено пандемію»⁸. Термін *коронавіруси* в широкому значенні трактуємо як:

Сімейство вірусів, деякі з яких викликають захворювання у людей (наприклад, застуду, тяжкий гострий респіраторний синдром [SARS], близькосхідний респіраторний синдром [MERS]), а інші циркулюють серед ссавців і птахів. Рідко коронавіруси тварин можуть переходити на людей, а потім поширюватися поміж людьми, як це було у разі SARS і MERS⁹.

SARS-CoV-2¹⁰ є сьомим випадком коронавірусу у людей. Було виявлено, що «вірус схожий на SARS коронавіруси кажанів»¹¹. Інші дослідження показують, що SARS-CoV-2:

Може бути рекомбінантним вірусом між коронавірусом кажанів та коронавірусом невідомого походження. Як можливий проміжний господар були запропоновані панголіни; проте до сьогодні вірус не було виявлено у тварин-господарів. Для визначення походження SARS-CoV-2 необхідні подальші дослідження¹².

Відомі такі шляхи передачі коронавірусної хвороби:

⁵ Nabicht M. *Epidemics and pandemics in the history of humankind and how governments dealt with them. A review from the Bronze Age to the Early Modern Age*. Australia 2020, 2.

⁶ «Вчення про причини виникнення захворювань» (Велика українська енциклопедія. Пандемія // vue.gov.ua (19.02.2021)).

⁷ Бічінг Н. – Фовлер Р. *Коронавірусна хвороба 2019* [PDF]. Лондон 2020, 3.

⁸ Бічінг – Фовлер. *Коронавірусна хвороба 2019*, 3.

⁹ ТАМ САМО, 6.

¹⁰ «Це раніше невідомий бетакоронавірус, який був виділений із зразків бронхоальвеолярного лаважу, взятих у грудні 2019 року від кластерів пацієнтів із пневмонією невідомого походження у місті Ухань провінції Хубей у Китаї» (Бічінг – Фовлер. *Коронавірусна хвороба 2019*, 6).

¹¹ Бічінг – Фовлер. *Коронавірусна хвороба 2019*, 6.

¹² ТАМ САМО, 6.

- **контактний шлях**, коли «вірус потрапляє на слизові оболонки носа, очей через руки або інші предмети (хустинку, рукавиці) після торкання до об'єктів (тварин, м'яса, риби, дверних ручок, поручнів), що контаміновані (забруднені) виділеннями із дихальних шляхів хворого чи інфікованого»¹³.

- **краплинний шлях**, коли «вірус передається від людини до людини під час кашлю або чхання у тісному контакті, коли утворюються краплі діаметром понад 5 мкм. COVID-19 не здатний зберігати інфектогенність (заразність) під час передавання на далекі відстані»¹⁴. Тісним контактом науковці вважають «відстань менше 1 м., хоча деякі допускають можливість передавання (за певних умов) до 2 м.»¹⁵.

Заразитись вірусом ми можемо від особи, котра захворіла на COVID-19. Найбільше випадків інфікування відбувається «приблизно за 1 день до початку виникнення симптомів та знижується протягом 7 днів»¹⁶. Також можливо заразитись від людини, в якій не проявилися симптоми, проте «Всесвітня організація охорони здоров'я стверджує, що безсимптомні випадки мають набагато нижчу ймовірність передати вірус тим, у кого розвинулися симптоми, і безсимптомні випадки не є великим рушійним фактором загальної епідемічної динаміки»¹⁷.

Якщо порівняти дітей та дорослих, то можемо побачити, що перші «мають вищу ймовірність бути безсимптомними. Вважають, що серед дітей загальна частка безсимптомних випадків є значною (близько 40%). Тоді, коли серед дорослих, - близько 20%»¹⁸.

Щодо симптомів можемо сказати, що вони можуть мати індивідуальний характер та різний ступінь важкості. Зокрема найпоширенішими симптомами COVID-19 є: «гарячка, сухий кашель, біль у горлі, втома, біль у м'язах і суглобах,

¹³ Центр громадського здоров'я МОЗ України. *Новий коронавірус: шляхи передавання і варіанти захисту* // www.phc.org.ua (26.02.2021).

¹⁴ Центр громадського здоров'я МОЗ України. *Новий коронавірус: шляхи передавання і варіанти захисту*.

¹⁵ ТАМ САМО.

¹⁶ Бічінг – Фовлер. *Коронавірусна хвороба 2019*, 9.

¹⁷ ТАМ САМО, 8.

¹⁸ ТАМ САМО, 8.

діарея, кон'юктивіт¹⁹, головний біль, втрата нюху та смаку, висипання на шкірі»²⁰. Щодо пацієнтів, в яких тяжкий перебіг хвороби, то вони, окрім вище перелічених, можуть мати такі симптоми: «задишка, втрата апетиту, затуманення свідомості, наполегливі болі або відчуття стискання грудної клітки, а також висока температура тіла (вище 38°C)»²¹.

Симптоми коронавірусної хвороби у дітей переважно легші, ніж у дорослих, оскільки охоплюють:

гарячку, кашель, біль у горлі, закладеність носа та нежить. Задишка, кашель та лихоманка у дітей, порівняно з дорослими, зустрічаються рідше. Діти можуть частіше ніж дорослі звертатися із симптомами з боку шлунково-кишкового тракту, зокрема у новонароджених та немовлят це може бути єдиним симптомом²².

Ризик важкого перебігу інфекції COVID-19 загрожує людям, які мають понад 50 років. Із них лівова частка – це чоловіки, оскільки вони «мають набагато більший ризик дуже важкого перебігу хвороби, і, на жаль, смерті від ковіда, а жінки, як виявилось, більше схильні до тривалого захворювання»²³. Окрім цього, «жодні супутні захворювання не були пов'язані з тривалим перебігом ковіду, окрім астми та хвороб легенів»²⁴.

Коронавірусна хвороба має також довгострокові наслідки. Навіть ті, «хто перехворів на COVID-19 й офіційно одужав, насправді ще тривалий час не відчувають себе здоровими. Найчастіше довгостроковими наслідками після інфікування SARS-CoV-2 стають біль у м'язах, втома та різноманітні психічні розлади, як-то страх та депресія»²⁵. Особи, які мали важку форму перебігу хвороби та ті, яким «знадобилася госпіталізація, навіть через пів року після одужання відчувають один або більше наслідкових симптомів захворювання»²⁶. Ці дані базуються на дослідженні, яке відбувалось між 7 січня та 29 травня 2020 року у китайському місті Ухань:

¹⁹ Запалення слизової оболонки ока.

²⁰ Міністерство охорони здоров'я України. *Все про вакцинацію від COVID-19 в Україні* // vaccination.covid19.gov.ua (05.03.2021).

²¹ Всемирная организация здравоохранения. *Основные сведения о COVID-19* // who.int (05.03.2021).

²² Бічінг – Фовлер. *Коронавірусна хвороба 2019*, 27.

²³ Галлахер Д. *Кому найбільше загрожує тривалий ковід* // bbc.com (05.03.2021).

²⁴ Галлахер. *Кому найбільше загрожує тривалий ковід*.

²⁵ Вергін Ю. *COVID-19: довгострокові наслідки коронавірусної хвороби* // www.dw.com (12.03.2021).

²⁶ Вергін. *COVID-19: довгострокові наслідки коронавірусної хвороби*.

Середній вік пацієнтів становив 57 років, трохи більше половини (52 відсотки) - чоловіки, 48 відсотків - жінки. Більшість з них - 1172 пацієнти - були підключені до апаратів штучної вентиляції легень. Між червнем та початком вересня минулого року учасники дослідження пройшли ще одне медичне обстеження. 76 відсотків повідомили про принаймні один зі симптомів, що триває. 63 відсотки учасників китайського дослідження повідомили про втому або болі у м'язах, 26 відсотків мали проблеми зі сном, 23 відсотки заявили, що потерпають від психічних розладів, як-то депресивний стан. Учені зазначають, що на проблеми психічного здоров'я частіше скаржилися жінки, ніж чоловіки. Лабораторні аналізи виявили, що у 13 відсотків пацієнтів знизилася функція нирок, хоча під час госпіталізації показники були у нормі. Пацієнти, які перенесли COVID-19 в особливо важкій формі, навіть через місяці потерпали від проблем із легенями, зокрема із забезпеченням організму киснем²⁷.

Щоб вберегти себе та рідних від зараження COVID-19, потрібно користуватись засобами індивідуального захисту. Є такі вимоги до використання медичних масок:

Закиньте гумки за вуха, розправте маску, щоб вона прикривала ніс та рот, обтисніть носову пластину. Маску слід змінювати, щойно вона стала вологою. Маску слід змінювати щотири години. Не можна чіпати зовнішню частину маски руками. Якщо доторкнулися, помийте руки з милом чи обробіть спиртовмісним антисептиком. Не можна використовувати маску повторно. Не можна використовувати марлеві маски, вони не забезпечують належного рівня захисту. Як знімати маску: не торкайтеся до її зовнішньої поверхні — зніміть маску за гумки, згорніть і викиньте у смітник²⁸.

Окрім засобів індивідуального захисту, є також інші вказівки, яких вартує дотримуватись в часі COVID-19: відстань між людьми не повинна перевищувати півтора метра; остерігатися скупчення людей; мити ретельно руки з милом – 20-40 секунд або обробляти їх антисептичним засобом; уникати дотиків брудними руками до свого обличчя; під час кашлю і чхання прикриватись серветкою або зігнутих ліктем; дезінфікувати речі особистого вжитку: телефон, планшет, окуляри та інше; уникати контакту із тими, в кого виявлено симптоми грипу чи застуди²⁹.

Також вартує згадати про самоізоляцію, під час якої людина відокремлюється від оточення, щоб запобігти інфікуванню тих, хто міг би мати з нею контакти. Вона потрібна «для тих, хто має симптоми або встановлений COVID-19 та тих, хто очікує результати тесту на коронавірус або близько

²⁷ Вергін. *COVID-19: довгострокові наслідки коронавірусної хвороби*.

²⁸ Міністерство охорони здоров'я України. *Як захистити себе та рідних* // covid19.gov.ua (13.03.2021).

²⁹ Див. Міністерство охорони здоров'я України. *Актуально про COVID-19* // moz.gov.ua (13.03.2021).

контактував з особами, що захворіли на коронавірус»³⁰. Під контактом з людиною, в якій виявлено коронавірус розуміємо:

Спільне проживання; прямий фізичний контакт на кшталт рукостискання; контакт із хворим(и) на COVID-19 на відстані до одного метру протягом 15 хвилин і більше, за умови, якщо маску було вдягнуто неправильно або взагалі не вдягнуто; перебування у закритому середовищі (наприклад, аудиторія, кімната для засідань, зал очікування лікарні та ін.) із хворим на COVID-19 протягом 15 хвилин і більше на відстані менше одного метру; контакт в літаку в межах двох сидінь (у будь-якому напрямку) з хворим на COVID-19³¹.

Також слід зазначити, що «контактні особи, які отримали повний курс вакцинації, а також ті, хто перехворів на COVID-19 протягом останніх 6 місяців (з документальним підтвердженням), за відсутності симптомів не мають самоізолюватися»³². Однак, якщо «симптоми COVID-19 з'являються, особа має пройти обстеження на визначення антигену SARS-CoV-2 з використанням швидких тестів та/або тесту на визначення антигену SARS-CoV-2 методом ІФА (а в разі неможливості - методом ПЛР) та самоізолюватися до отримання результату обстеження»³³. Окрім цього, «контактні особи, незалежно від того є в них симптоми чи немає, мають пройти тестування на 5-7 день після контакту та перебувати на самоізоляції. Припинити самоізоляцію можна при отриманні негативного результату тесту»³⁴.

На сьогоднішній день відомі два типи тестування, щоб виявити COVID-19. Перший полягає у тому, щоб знайти активну інфекцію. Це так званий «метод полімеразної ланцюгової реакції, або ПЛР тести (для дослідження беруть мазок з носоглотки й ротоглотки). Ці тести застосовують на початку захворювання і їхня чутливість найбільша у період між 7 і 14 днями після зараження»³⁵. Також до першого типу тестування належать антигенні тести, які «виявляють у вірусі певний білок на основі зразка з носа чи носоглотки. Такі тести використовують на початкових стадіях захворювання, а їх беззаперечною перевагою є швидке та

³⁰ Міністерство охорони здоров'я України. *Як захистити себе та рідних.*

³¹ ТАМ САМО.

³² Міністерство охорони здоров'я України. *МОЗ оновив стандарти медичної допомоги пацієнтам з COVID-19* // moz.gov.ua (16.11.2021).

³³ Міністерство охорони здоров'я України. *МОЗ оновив стандарти медичної допомоги пацієнтам з COVID-19.*

³⁴ ТАМ САМО.

³⁵ Центр громадського здоров'я МОЗ України. *Тест на COVID-19 - ваш вибір чи необхідність?* // www.phc.org.ua (13.03.2021).

легке виконання (результат отримують вже за 15–30 хв.)»³⁶. Другий тип тестування використовується для того, щоб виявити ознаки постінфекції. Це так званий метод «імуноферментного аналізу (ІФА). Це лабораторне дослідження венозної крові, яке виявляє імунну реакцію на вірус — рівень антитіл. Що більша їх кількість у крові, то вищим є захист від вірусу і менша ймовірність заразитися повторно, принаймні найближчим часом»³⁷. Для того, щоб підтвердити коронавірус у пацієнта лікарі використовують саме ПЛР тест, адже його «вважають одним із найбільш точних методів діагностики COVID-19»³⁸.

Упродовж 2021 року в Україні відбувається вакцинація населення від COVID-19. На сьогоднішній день Міністерство Охорони Здоров'я України затвердило використання таких вакцин:

1. AstraZeneca (Covishield, SKBio) індійського, корейського та італійського виробництва — це:

Векторна вакцина, яку розробив Оксфордський університет та британсько-шведська компанія AstraZeneca. Потрібні дві дози вакцини з інтервалом у 12 тижнів. Першу і другу дозу можна отримати вакциною AstraZeneca, виробленою на різних майданчиках. Схвалена Всесвітньою організацією охорони здоров'я для екстреного використання³⁹.

2. Sinovac Biotech (Coronavac) – це «інактивована вакцина, розроблена китайським фармацевтичним підприємством Sinovac Biotech. Потрібні дві дози вакцини з інтервалом у 14-28 днів Схвалена Всесвітньою організацією охорони здоров'я для екстреного використання»⁴⁰.

3. Вакцина під назвою Pfizer-BioNTech була розроблена спільними зусиллями «німецької біотехнологічної компанії BioNTech та американським фармакологічним концерном Pfizer. Потрібні дві дози вакцини з інтервалом у 21 день. Схвалена Всесвітньою організацією охорони здоров'я для екстреного використання»⁴¹.

³⁶ Центр громадського здоров'я МОЗ України. *Тест на COVID-19 - ваш вибір чи необхідність?*.

³⁷ ТАМ САМО.

³⁸ ТАМ САМО.

³⁹ Міністерство охорони здоров'я України. *Все про вакцинацію від COVID-19 в Україні*.

⁴⁰ ТАМ САМО.

⁴¹ ТАМ САМО.

4. Moderna – це «мРНК-вакцина, розроблена американською фармацевтичною компанією Moderna. Потрібні дві дози вакцини з інтервалом у 28 днів. Схвалена Всесвітньою організацією охорони здоров'я для екстреного використання»⁴².

Вакцинація населення проти Коронавірусної хвороби розрахована на п'ять етапів. Перший етап відбувався з січня до квітня 2021 року та був розрахований на 367 тис. людей. Вакцинацію проводили мобільні бригади. У цей етап включили осіб із:

Надвисоким ризиком інфікування та тяжкого перебігу коронавірусної хвороби, а також тих, чия робота критично важлива в умовах пандемії. Зокрема вакцину отримували медичні працівники та персонал закладів охорони здоров'я, де надають стаціонарну допомогу хворим на COVID-19. Також були вакциновані мешканці інтернатів, будинків догляду за літніми людьми та персонал цих закладів; учасники Операції об'єднаних сил на Сході України⁴³.

Наступний етап проходив з квітня до червня 2021 року. Планувалося вакцинувати близько трьох мільйонів мешканців України. Вакцинуватися на цьому етапу могли мешканці, які мають понад 80-т років, а також:

Медичні працівники та персонал, які працюють у закладах охорони здоров'я, що надають медичну допомогу хворим, включно з закладами інших міністерств і відомств. Також вакцину отримали працівники соціальної сфери, зокрема соціальні працівники. На другому етапі можна було вакцинуватися через мережу первинної медичної допомоги та мобільних бригад з імунізації⁴⁴.

До другого етапу вакцинації, за наказом Міністра охорони здоров'я України від 05.04.2021 р., належали також і священники офіційно зареєстрованих в Україні Церков, оскільки «вказана цільова група населення має високий ризик інфікування на COVID-19 через відсутність вибору в умовах праці, контакти з соціально незахищеними особами, людьми віком 60 років та старше»⁴⁵.

Третій етап був запланований на червень-вересень 2021 року. В цей час вакцинацію мали б пройти близько семи мільйонів мешканців України. Вакцинацію можна було отримати як і на другому етапі. Сюди зарахували:

Літніх людей віком від 65 до 79 років, учителів та інших працівників сфери освіти. Також заплановано вакцинацію тих, хто підтримує безпеку та життєдіяльність держави, наприклад, працівників Державної служби України з надзвичайних

⁴² Міністерство охорони здоров'я України. *Все про вакцинацію від COVID-19 в Україні*.

⁴³ ТАМ САМО.

⁴⁴ ТАМ САМО.

⁴⁵ Степанов М. *Наказ Міністра охорони здоров'я України від 05.04.2021 // zdorovia.ugcc.org.ua (09.04.2021)*.

ситуацій, Національної поліції України, військовослужбовців Збройних сил України тощо⁴⁶.

Четвертий етап вакцинації запланований в період часу від вересня 2021 року до березня 2022 року та розрахований на 11 млн. мешканців України. Сюди належать:

Люди із підвищеним ризиком інфікування та розвитку коронавірусної хвороби COVID-19, а також громадяни України, які перебувають на тимчасово окупованих територіях. На цьому етапі будуть вакциновані, зокрема, літні люди віком від 60 до 64 років, дорослі віком до 59 років, які мають супутні захворювання, працівники місць обмеження волі та/або слідчих ізоляторів та засуджені чи взяті під варту. Вакцинуватимуть через мережу первинної медичної допомоги та мобільними бригадами з імунізації⁴⁷.

Завершальний етап вакцинації розрахований на ще 13 млн. осіб. Сюди належить «решта дорослого населення України»⁴⁸.

Вакцинація окремої особи є добровільною та за попереднім записом. Вона відбувається у два раунди, тобто одну вакцину потрібно отримати двічі. Кожен раунд «триває в середньому 20 днів залежно від вакцини, етапу вакцинації та способу, яким буде вакцинуватися пацієнт - у постійному пункті щеплення чи з допомогою мобільної бригади»⁴⁹.

Виникає питання: а для чого робити вакцинацію? Відповідь є дуже проста: «Вакцинація від COVID-19 допоможе розвинути імунітет до вірусу. Організм може певним чином реагувати на вакцину, це означає, що тіло вибудовує захист»⁵⁰. Сьогодні можна часто почути думку, що, прийнявши вакцину, можна захворіти на COVID-19. Однак це не так, адже:

Вакцина від COVID-19 не може спричинити захворювання. Проте можна отримати першу дозу вакцини уже інфікованим, коли симптоми хвороби ще не розвинуті. Організм може реагувати на введення вакцини. Загальна слабкість або підвищення температури - це звичайна реакція на вакцину від COVID-19. Ці симптоми зникають за кілька днів після вакцинації. Проте якщо з'являються яскраві симптоми захворювання на COVID-19, наприклад, висока температура, постійний кашель, втрата або зміна нюху чи смаку, слід пройти обстеження та протестуватися на COVID-19⁵¹.

⁴⁶ Міністерство охорони здоров'я України. *Все про вакцинацію від COVID-19 в Україні*.

⁴⁷ ТАМ САМО.

⁴⁸ ТАМ САМО.

⁴⁹ ТАМ САМО.

⁵⁰ ТАМ САМО.

⁵¹ ТАМ САМО.

1. 2. СТАТИСТИКА РОЗВИТКУ ХВОРОБИ В УКРАЇНІ

Протягом періоду COVID-19 в Україні час від часу змінювалась епідеміологічна ситуація. Від кількості захворювань залежало те, чи в державі запровадять ті чи інші карантинні обмеження. Перший випадок захворювання на COVID-19 виявлено 29 лютого 2020 року в чоловіка із міста Чернівці⁵². Згодом, станом на 12 травня 2020 року, загалом було «лабораторно підтверджено 16 023 випадки COVID-19, з них 425 летальних, 3373 пацієнти одужало»⁵³. Це призвело до пом'якшення карантинних обмежень.

Згодом, 31 липня 2020 року, в Україні загалом було виявлено «68 794 випадки COVID-19, з них 1673 летальні, 38 154 пацієнти одужало. Проведено 1 013 793 ПЛР-дослідження»⁵⁴. Бачимо, що менш ніж за три місяці кількість захворювань стрімко зросла. Відповідно в Україні були запроваджені ряд карантинних обмежень.

7 січня 2021 року загальна кількість лабораторно підтверджених випадків коронавірусної хвороби збільшилась до «1 099 493 осіб, з них 19505 летальних та 773 214 пацієнтів одужало. Проведено 5 717 403 ПЛР-досліджень»⁵⁵. Бачимо, що за 5 місяців кількість виявлених випадків зросла в 15 разів. Тому було запроваджено локдаун, тобто в дію вступили посилені карантинні обмеження.

Вже з 24 лютого 2021 року Міністерство Охорони Здоров'я України розпочало вакцинацію від COVID-19. Так, станом на 17 червня 2021 року, «проведено 1 907 585 щеплень»⁵⁶. Це спричинило до зменшення захворювань на COVID-19. Тому з 17 червня Уряд послабив карантинні обмеження та запровадив по всій території України *зелену зону*.

⁵² Див. Міністерство охорони здоров'я України. *В Україні зареєстрований випадок захворювання на COVID-19* // kmu.gov.ua (12.05.2021).

⁵³ Запорізька обласна державна адміністрація. *В Україні зафіксовано 16 023 випадки коронавірусної хвороби Covid-19* // zoda.gov.ua (12.05.2021).

⁵⁴ Міністерство охорони здоров'я України. *Оперативна інформація про поширення коронавірусної інфекції 2019-nCoV 30 липня 2020 року* // www.kmu.gov.ua (12.05.2021).

⁵⁵ Міністерство охорони здоров'я України. *Оперативна інформація про поширення коронавірусної інфекції 2019-nCoV 7 січня 2021 року* // www.kmu.gov.ua (12.05.2021).

⁵⁶ Міністерство охорони здоров'я України. *Оперативна інформація про поширення та профілактику COVID-19 24 лютого 2021 року* // www.kmu.gov.ua (17.06.2021).

Станом на 30 листопада 2021 року в Україні загалом «захворіло 3 438 381 осіб, одужало 2 946 032 особи, летальних випадків – 85 975, проведено ПЛР-тестувань – 15 869 089. Кількість вакцинованих від COVID-19 (від початку кампанії): 13 391 656»⁵⁷.

1. 3. ВКАЗІВКИ УКРАЇНСЬКОГО УРЯДУ ЩОДО ДОТРИМАННЯ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ В ЧАСІ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ

Щоб запобігти поширенню коронавірусної хвороби, наказом Міністра охорони здоров'я 13 березня 2020 року було затверджено «Стандарти медичної допомоги COVID-19»⁵⁸, де йдеться про те, як надавати медичну допомогу пацієнтам, в яких є підозра на COVID-19 та подальші кроки, які має виконати лікар⁵⁹.

Наступний пункт *Стандартів медичної допомоги COVID-19* стосується тих пацієнтів, в яких виявлено легкий перебіг⁶⁰ коронавірусної хвороби. Їм медична допомога «надається переважно в амбулаторно-поліклінічних умовах. Рішення стосовно медичної допомоги в амбулаторно-поліклінічних умовах приймається після клінічної оцінки стану пацієнта та оцінки безпеки домашнього середовища пацієнта»⁶¹. У такому випадку медичні працівники⁶²:

здійснюють контроль поточного стану пацієнта і контактних осіб. Вибір методу контролю обирається індивідуально (наприклад, щоденні відвідування, опитування по телефону). За появи симптомів у контактної особи медичні працівники здійснюють комплекс заходів, спрямованих на обмеження подальшого поширення хвороби⁶³.

Останнім пунктом *Стандартів медичної допомоги COVID-19* є стаціонарне лікування хворих на COVID-19, якого потребують «дорослі та діти з тяжкою гострою респіраторною інфекцією»⁶⁴.

⁵⁷ Міністерство охорони здоров'я України. *Оперативна інформація про поширення та профілактику COVID-19 30 листопада 2021 року* // www.kmu.gov.ua (01.12.2021).

⁵⁸ Ємець І. *Наказ МОЗ України від 13.03.2020 № 663 "Про оптимізацію заходів щодо недопущення занесення і поширення на території України випадків COVID-19"* // moz.gov.ua (29.03.2021).

⁵⁹ Див. Міністерство охорони здоров'я України. *Стандарти медичної допомоги «COVID-19»* [PDF]. Київ 2020, 3.

⁶⁰ «Легкими симптомами вважаються невисока гарячка до 38°C, кашель, нездужання, біль у горлі без будь-яких серйозних симптомів (таких як ядуха або утруднене дихання, посилене дихання, наявність мокротиння або кровохаркання), шлунково-кишкові симптоми (такі як нудота, блювання та/або діарея) і без змін психічного стану (тобто без сплутаності свідомості, млявості)». (Міністерство охорони здоров'я України. *Стандарти медичної допомоги «COVID-19»*, 7).

⁶¹ Міністерство охорони здоров'я України. *Стандарти медичної допомоги «COVID-19»*, 7.

⁶² Лікар або медична сестра.

⁶³ Міністерство охорони здоров'я України. *Стандарти медичної допомоги «COVID-19»*, 7.

⁶⁴ ТАМ САМО, 10.

Якщо лікування хворого на COVID-19 проводиться вдома, то потрібно подбати, щоб приміщення, в якому він буде перебувати, добре провітрювалось. Особа, котра доглядатиме за пацієнтом, не повинна належати до категорії тих, хто може мати ускладнення від коронавірусу. Членам сім'ї необхідно перебувати «в окремій кімнаті або, якщо це неможливо, підтримувати відстань не менше одного метра від пацієнта (наприклад, спати в окремому ліжку). Винятком може вважатися мати, що годує грудьми»⁶⁵. Окрім цього:

Слід очищати і дезінфікувати поверхні ванної та туалету щонайменше один раз на день звичайним побутовим мийно-дезінфікувальним засобом. Прати одяг, постільну білизну, рушники для ванни та рук хворих необхідно використовувати звичайне мило та воду. Особи, які мають симптоми хвороби залишаються вдома до тих пір, поки у них не буде доведено відсутність хвороби на підставі клінічних та/або лабораторних результатів⁶⁶.

Ця вказівка МОЗ України є дуже важливою та актуальною, оскільки якщо лікування хворого відбувається в домашніх умовах, то, відповідно, особи, які за ними доглядають, можуть не розуміти усієї відповідальності. Не виключено, що вони можуть ходити по вулиці, в магазин чи навіть до Церкви, де будуть наражати на небезпеку людей навколо. Тому священники на проповідальницях повинні були наголошувати на цих моментах.

28 березня 2020 року наказом Міністра охорони здоров'я було затверджено «Стандарт екстреної медичної допомоги *Коронавірусна хвороба (COVID-19)*»⁶⁷, в якому йдеться про те, що:

Пацієнтам, які звернулися за екстреною медичною допомогою, проводиться опитування відповідно до алгоритму опитування особи з підозрою на COVID-19 диспетчером ЕМД. Якщо під час опитування відсутні покази до виїзду бригади, то пацієнту надаються відповідні рекомендації. Якщо наявні покази до виїзду бригади до пацієнтів із підозрою на COVID-19, бригада застосовуючи засоби індивідуального захисту, проводить обстеження, встановлює попередній діагноз та ступінь важкості захворювання і наявність показів до госпіталізації. Пацієнтам, які не мають показів до госпіталізації, надаються поради по самоізоляції та звернення до сімейного лікаря (а при відсутності сімейного лікаря - до регіональної/національної гарячої лінії COVID-19). Пацієнти, у яких наявні покази до госпіталізації транспортуються бригадою ЕМД у визначений у регіоні заклад охорони здоров'я⁶⁸.

⁶⁵ Міністерство охорони здоров'я України. Додаток 10 до Стандартів медичної допомоги COVID-19. Рекомендації з догляду за пацієнтом з COVID-19 в домашніх умовах [PDF]. Київ 2020, 1.

⁶⁶ Міністерство охорони здоров'я України. Додаток 10 до Стандартів медичної допомоги COVID-19. Рекомендації з догляду за пацієнтом з COVID-19 в домашніх умовах, 2.

⁶⁷ Ємелець І. Наказ МОЗ України від 28.03.2020 № 722 "Організація надання медичної допомоги хворим на коронавірусну хворобу (COVID-19)" // moz.gov.ua (31.03.2021).

⁶⁸ Міністерство охорони здоров'я України. Стандарт екстреної медичної допомоги «Коронавірусна хвороба (COVID-19)» [PDF]. Київ 2020, 4.

Також 30 березня 2020 року були зроблені ряд змін «до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)»⁶⁹. Зокрема це стосується того, що тимчасово звільняються від «мита лікарські засоби, медичні вироби та/або медичне обладнання, необхідні для виконання заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19)»⁷⁰.

Враховуючи значне поширення COVID-19 у світі, а зокрема і в Україні, Кабінетом Міністрів вирішив запровадити карантин «з 12 березня 2020 р. до 22 травня 2020 р. на всій території України»⁷¹. До цього моменту мало хто вважав COVID-19 настільки страшною хворобою. Дехто до нього ставився зовсім легковажно, інші вважали його видумкою вищих кіл суспільства. Відповідно з 12 березня до 3 квітня 2020 року Кабмін заборонив «відвідування закладів освіти її здобувачами; проведення всіх масових заходів, у яких бере участь понад 200 осіб, крім заходів, необхідних для забезпечення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Спортивні заходи дозволялося проводити без участі глядачів (уболівальників)»⁷². Це вносило значні правки в наше буденне життя. Були введені й ряд інших обмежень. Зокрема було заборонено:

Відвідування парків, скверів, зон відпочинку, лісопаркових та прибережних зон, крім вигулу домашніх тварин однією особою та в разі службової необхідності; відвідування спортивних та дитячих майданчиків; проведення всіх масових (культурних, розважальних, спортивних, соціальних, релігійних, рекламних та інших) заходів, крім заходів, необхідних для забезпечення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, за умови забезпечення учасників засобами індивідуального захисту, зокрема респіраторами або захисними масками, у тому числі виготовленими самостійно, а також дотримання відповідних санітарних та протиепідемічних заходів; роботу суб'єктів господарювання, яка передбачає приймання відвідувачів, зокрема закладів громадського харчування (ресторанів, кафе тощо), торговельно-розважальних центрів, інших закладів розважальної діяльності, фітнес-центрів, закладів культури, торговельного і побутового обслуговування населення; перебування на вулицях без документів, що посвідчують особу,

⁶⁹ Верховна Рада України. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)* // zakon.rada.gov.ua (01.04.2021).

⁷⁰ Верховна Рада України. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)*.

⁷¹ Шмигаль Д. *Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2* // zakon.rada.gov.ua (01.04.2021).

⁷² Кабінет Міністрів України. *Постанова від 11 березня 2020 р. № 211 “Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19”* // kmu.gov.ua (03.04.2021).

підтверджують громадянство чи її спеціальний статус; самовільно залишати місця обсервації (ізоляції)⁷³.

Під карантинні обмеження, що про них була вище мова, не підпадали заклади:

Торгівлі продуктами харчування, паливом, деталями та приладдям для транспортних засобів та сільськогосподарської техніки, засобами гігієни, лікарськими засобами та виробами медичного призначення, технічними та іншими засобами реабілітації, ветеринарними препаратами, кормами, пестицидами та агрохімікатами, насінням і садивним матеріалом, добовим молодняком свійської птиці, засобами зв'язку та телекомунікацій, в тому числі мобільними телефонами, смартфонами, планшетами, ноутбуками та іншими товарами, що відтворюють та передають інформацію, в спеціалізованих магазинах, які обов'язково повинні мати прямі контракти з операторами зв'язку, за умови забезпечення персоналу (зокрема захист обличчя та очей) та відвідувачів засобами індивідуального захисту, зокрема респіраторами або захисними масками, у тому числі виготовленими самостійно, перебування в приміщенні не більше одного відвідувача на 10 м² торговельної площі, а також дотримання інших санітарних та протиепідемічних заходів⁷⁴.

Дозволено також роботу закладів, в яких на час карантину проживали медичні працівники та «особи в обсервації»⁷⁵.

Опісля, 16 березня 2020 року, Президент України Володимир Зеленський у своєму зверненні наголошує на тому, щоб «заборонити масові заходи за участю більше 10 осіб. Включно з обрядами та церемоніями. Лідерів усіх церков він дуже просить з порозумінням поставитися до цієї ситуації, коли є загроза людському здоров'ю та життю»⁷⁶. Християни вже не могли традиційно відвідувати в неділю та по святах Богослужіння, не могли спільно молитись та відвідувати відпустові місця. Про такі наслідки коронавірусу навіть ніхто не міг собі подумати. Ситуація навіть близько не виглядала на зменшення кількості захворювань. Духовенству потрібно було реагувати на дану ситуацію. Звичайно, вони робили все, що було в їхніх силах. Зокрема організовували онлайн трансляцію Божественної Літургії чи то Фейсбук-сторінці, чи в іншому джерелі, як от *Живе телебачення*, яке «забезпечує присутність УГКЦ в медійному просторі та надає віруючим можливість чути голос Церкви, приймати участь у

⁷³ Кабінет Міністрів України. *Постанова від 2 квітня 2020 р. № 255 “Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2”* // zakon.rada.gov.ua (03.04.2021).

⁷⁴ Кабінет Міністрів України. *Постанова від 2 квітня 2020 р. № 255 “Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2”*.

⁷⁵ ТАМ САМО.

⁷⁶ Зеленський В. *Звернення Глави держави щодо протидії коронавірусу* // president.gov.ua (03.04.2021).

богослужіннях навіть в той час, коли вони не мають змоги відвідувати храм особисто»⁷⁷.

Починаючи із 6 квітня 2020 року було заборонено «перебувати в громадських місцях без вдягнутих засобів індивідуального захисту та переміщення групою осіб у кількості більше ніж дві особи, крім випадків службової необхідності та супроводження осіб, які не досягли 14 років»⁷⁸.

Враховуючи епідеміологічну ситуацію, на засіданні уряду, яке відбулось 4 травня 2020 року, було вирішено скасувати деякі обмежувальні заходи, які будуть «впроваджуватися на умовах адаптивного карантину»⁷⁹. У нас є області, в яких досить високий рівень захворюваності на коронавірус. Тому ми не можемо дозволити собі послабити карантин скрізь однаково»⁸⁰. З 11 травня 2020 року було дозволено:

Відвідувати парки, сквери, зони відпочинку, лісопаркові та прибережні зони, дитячі та спортивні майданчики на вулиці; діяльність закладів громадського харчування на виніс (за умови, що об'єкт є оператором ринку харчових продуктів); літні майданчики просто неба в закладах громадського харчування; торгівля непродовольчими товарами в магазинах (зокрема тих, що розташовані в ТРЦ); стоматології; салони краси та перукарні; заклади побутового обслуговування⁸¹.

Також 13 травня 2020 року Прем'єр-міністр Денис Шмигаль заявив: «Шукаючи баланс між втомою людей від карантину та недопущенням спалаху хвороби, ми вирішили пом'якшити обмеження щодо перебування людей на свіжому повітрі. Прогулюватися парками можна буде компанією до 8 людей, а сидіти за столом на літніх майданчиках можна буде вчотирьох»⁸². Також це був перший промінь надії для християн, оскільки пом'якшення заходів безпеки рано чи пізно призведе до зняття заборони відвідування храмів, що і відбулося на наступному засіданні Уряду.

⁷⁷ Живе Телебачення. Про канал // youtube.com (03.10.2021).

⁷⁸ Кабінет Міністрів України. Постанова від 2 квітня 2020 р. № 255 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2».

⁷⁹ Тобто карантинні обмеження будуть вводиться в кожному регіоні відповідно до епідеміологічної ситуації.

⁸⁰ Міністерство охорони здоров'я України. Карантин продовжено до 22 травня, але з 11 травня буде скасовано частину обмежень // www.kmu.gov.ua (05.04.2021).

⁸¹ Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України. Опубліковано постанову Уряду про послаблення карантинних обмежень // www.kmu.gov.ua (05.04.2021).

⁸² Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України. На літніх терасах буде дозволено перебувати вчотирьох, а пересуватися вулицею – групами до восьми осіб – рішення Уряду // www.kmu.gov.ua (05.04.2021).

Урядом було прийнято рішення продовжити карантин «з 22 травня 2020 р. до 31 липня 2020 р.»⁸³ та перейти до другого етапу «послаблення карантину. У регіонах, в яких здійснюється послаблення карантину, дозволяється проведення спортивних заходів до 50 осіб та без глядачів; проведення релігійних заходів (не більше однієї особи на 10 м²); міський, приміський та внутрішньообласний транспорт; діяльність готелів (без ресторанів)»⁸⁴. Починаючи з 1 червня 2020 року було чергове послаблення карантину та, відповідно, дозволена робота:

Басейнів і спортзалів; відвідування освітніх занять у групах не більше 10 людей (наприклад, розпочнуть роботу автошколи); а також буде відновлено рух залізничного транспорту і міжобласних перевезень автотранспортом. Скасування обмежень можливе лише у тих регіонах, де це дозволить епідемічна ситуація⁸⁵.

Пом'якшення карантину розв'язало руки багатьом людям і вони занадто швидко повернулись до звичайного життя, не зважаючи на рекомендації влади щодо захисту себе і ближніх під час адаптивного карантину. Закономірно, що кількість захворювань стрімко зростала, і Кабінет Міністрів України постановив продовжити карантин «з 1 серпня до 19 грудня 2020 р.»⁸⁶. На засіданні Уряду, яке відбулось 16 вересня 2020 року, було вирішено внести певні зміни щодо:

Встановлення карантину та запровадження посиленіх протиепідемічних заходів. Згідно із затвердженими змінами, “червоний” рівень епідемічної небезпеки встановлюватиметься за спільним рішенням Державної та регіональної комісії з питань Техногенно-екологічної безпеки та Надзвичайних ситуацій у разі завантаженості більше 75 відсотків ліжок у закладах охорони здоров'я регіону протягом 5 днів підряд, або перевищення середнього по країні рівня захворюваності на COVID-19 (випадків на 100 тис. населення за 14 днів) більше ніж у 5 разів. Це може бути одномоментне закриття всіх сфер бізнесу або поступове обмеження певних сфер, які в даному конкретному регіоні призводять до спалахів хвороби⁸⁷.

На позачерговому засіданні Уряду, яке відбулось 13 жовтня, вирішили продовжити дію адаптивного карантину до кінця 2020 року. Водночас наголосили, що «в зеленій зоні пропонується дозволити масові заходи у кількості

⁸³ Кабінет Міністрів України. *Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2* // zakon.rada.gov.ua (05.04.2021).

⁸⁴ Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України. *Уряд ухвалив рішення про послаблення карантину з 22 травня* // www.kmu.gov.ua (06.04.2021).

⁸⁵ Міністерство охорони здоров'я України. *З 1 червня в Україні настає новий етап пом'якшення карантину* // www.kmu.gov.ua (06.04.2021).

⁸⁶ Кабінет Міністрів України. *Про встановлення карантину та запровадження посиленіх протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2* // zakon.rada.gov.ua (09.04.2021).

⁸⁷ Міністерство охорони здоров'я України. *Уряд схвалив зміни до постанови про карантинні заходи* // www.kmu.gov.ua (09.04.2021).

не більше 50 людей, за умови дотримання соціальної дистанції у 1,5 метра й маскового режиму. У жовтій — не більше 30 людей, у помаранчевій — не більше 20»⁸⁸.

11 листопада 2020 року Кабінет Міністрів України погодив рішення «щодо запровадження карантину “вихідного дня”, який діяв з 14 листопада до 30 листопада 2020 року, а також підтримав перехід до загальнодержавного карантину з обмеженнями, які відповідають “помаранчевому” рівню епідеміологічної небезпеки»⁸⁹. Карантин вихідного дня діяв «з 00:00 суботи до 00:00 понеділка. Працювали виключно продуктові магазини, аптеки, транспорт, автомобільні заправки та ветеринарні аптеки. Водночас МОЗ ініціює закриття розважальних і торгових центрів у вихідні дні, а також обмеження роботи ресторанів до режиму *на виніс*»⁹⁰.

Несвідоме ставлення людей⁹¹, призвела до ще більш стрімкого поширення коронавірусної хвороби. Тому на території України з 8 по 24 січня 2021 року вступили в дію посиленні карантинні обмеження. У цей період часу було заборонено:

Робота кафе, ресторанів, барів (крім доставки та замовлень на винос), кінотеатрів, фітнес-клубів, спортивних залів, басейнів, театрів, а також ТРЦ (дозволятиметься торгівля продуктами харчування, ліками, ветпрепаратами, товарами особистої гігієни та побутовою хімією). На період дії посиленого карантину заборонятиметься відвідування закладів освіти, торгівля непродовольчими товарами, проведення будь-яких розважальних, спортивних або культурних масових заходів. Водночас як зазначив Прем'єр-міністр, продовжить працювати громадський транспорт, «аби люди могли їздити на роботу на ті підприємства, що працюватимуть в період посиленого карантину». Також працюватимуть продуктові магазини, аптеки, банки, поштові оператори та готелі⁹².

Уряд продовжив карантин до 30 квітня 2021 року. Починаючи із 24 січня 2021 року по всій Україні діє адаптивний карантин. Тому в окремому регіоні

⁸⁸ Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України. *Денис Шмигаль: Подовження дії адаптивного карантину — це потрібний крок для гарантування безпечного середовища українцям* // www.kmu.gov.ua (10.04.2021).

⁸⁹ Міністерство охорони здоров'я України. *Максим Степанов: Уряд погодив встановлення карантину “вихідного дня” та перехід до загальнодержавного “помаранчевого” рівня епіднебезпеки* // www.kmu.gov.ua (10.04.2021).

⁹⁰ Міністерство охорони здоров'я України. *Максим Степанов роз'яснив, як діятиме карантин “вихідного дня”, ініційований МОЗ* // www.kmu.gov.ua (10.04.2021).

⁹¹ Чи краще сказати втомленість та виснаженість таким способом життя.

⁹² Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України. *Уряд запровадив посилений карантин з 8 до 24 січня* // www.kmu.gov.ua (13.04.2021).

оголошували зелену, жовту, помаранчеву або червону зону⁹³. Рішення про «запровадження *жовтого* або *червоного* рівнів ухвалювала Державна комісія ТЕБ та НС»⁹⁴.

Зелену зону можна оголошувати в регіоні, в якому «немає сплеску захворювань, а завантаженість ліжок у лікарні на рівні 5%»⁹⁵. Коли у місті чи області встановлена зелена зона, то передбачається «обов'язкове носіння маски у громадських місцях та громадському транспорті»⁹⁶.

Підставою для того, щоб встановити **жовту зону** є кількість хворих на COVID-19, а саме: «5 днів поспіль змінюються показники захворювань. При цьому завантаженість лікарняних ліжок на рівні від 5% до 50%, не враховуючи у дитячих та пологових відділеннях»⁹⁷. В *жовтій зоні* зберігаються обмеження *зеленої зони* та вводяться додаткові: «масові заходи за участю більше 1 особи на 4 кв. метри площі будівлі або території; заповненість кінозалів та залів інших закладів культури понад 50% місць; заповненість спортзалів і фітнес-центрів не більше ніж 1 особа на 10 кв. метрів»⁹⁸.

Помаранчева зона встановлюється, коли «перевищений один із індикаторів, що стосується рівня госпіталізацій, зайнятості ліжок з підведеним киснем. Обмеження жовтої і зеленої зон зберігаються»⁹⁹.

Щоб оголосити **червону зону**, повинен в регіоні спостерігатися сплеск захворювань. Це означає, що виявлено «більше 320 хворих на 100 тис населення протягом 14 днів. Завантаженість ліжок понад 75%, не враховуючи у дитячих та пологових відділеннях. Обмеження зеленої, жовтої та помаранчевої зон зберігаються»¹⁰⁰. Заборонена робота:

Закладів громадського харчування, окрім адресної доставки та замовлень на винос; робота ТРЦ та інших розважальних закладів, кінотеатрів та театрів; робота непродовольчих ринків і магазинів, спортзалів, басейнів і фітнес-центрів; робота закладів освіти, окрім закладів, де 100% працівників мають зелений COVID-

⁹³ Див. Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України. *Денис Шмигаль: Україна з наступного тижня повертається до адаптивного карантину* // www.kmu.gov.ua (13.04.2021).

⁹⁴ Міністерство охорони здоров'я України. *Карантинні заходи* // covid19.gov.ua (14.04.2021).

⁹⁵ Міністерство охорони здоров'я України. *Карантинні заходи*.

⁹⁶ ТАМ САМО.

⁹⁷ ТАМ САМО.

⁹⁸ ТАМ САМО.

⁹⁹ ТАМ САМО.

¹⁰⁰ ТАМ САМО.

сертифікат; проведення масових заходів, окрім офіційних спортивних заходів і матчів командних ігрових видів спорту без глядачів; робота закладів культури, окрім історико-культурних заповідників, проведення кіно- та відеозйомки; робота закладів, що надають послуги з розміщення (хостели, готелі тощо)¹⁰¹.

17 березня 2021 року Прем'єр-міністр України, Денис Шмигаль, наголосив на тому, що під час дії адаптивного карантину «місцева влада має право посилювати карантинні обмеження. Уряд надав для цього всі повноваження»¹⁰².

У 2021 році Уряд дозволив відзначати Великдень. Про це повідомив Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль на зустрічі із представниками ВРЦіРО 23 квітня 2021 року. Також він наголошував на «необхідності дотримання всіма релігійними організаціями карантинних обмежень та рекомендацій, які стосуються проведення богослужінь, релігійних обрядів та церемоній під час відзначення цього свята»¹⁰³.

Згодом, карантин було продовжено до 1 жовтня 2021 року¹⁰⁴. Уряд запровадив 17 червня 2021 року по всій території України *зелену зону* та нові карантинні норми:

Робота закладів громадського харчування, розважальних закладів (нічних клубів), кінотеатрів та залів інших сфер культури, проведення інших масових заходів дозволяється за умов носіння масок та забезпечення засобами індивідуального захисту працівників. При цьому дотримання маскового режиму є обов'язковим за умови наявності у всіх учасників та організаторів заходу одного з таких документів: негативний результат тестування на COVID-19 методом ПЛР (не більше як за 72 години до проведення заходу); негативний результат експрес-тесту на визначення антигена коронавірусу SARS-CoV-2 (не більше як за 72 години до проведення заходу); документ, що підтверджує отримання повного курсу вакцинації від COVID-19 вакцинами, включеними ВООЗ до переліку дозволених для використання у надзвичайних ситуаціях¹⁰⁵.

Також, 13 вересня 2021 року були внесені зміни до карантинних обмежень. Зокрема, вони передбачають, що «COVID-сертифікат матиме дві опції (так звані “жовтий” або “зелений”) та міститиме інформацію про вакцинацію, негативний результат тестування (діє 72 години) або одужання від COVID-19. Так званий

¹⁰¹ Міністерство охорони здоров'я України. *Карантинні заходи*.

¹⁰² Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України. *Прем'єр-міністр: Місцева влада має всі повноваження для посилення карантинних обмежень* // www.kmu.gov.ua (16.04.2021).

¹⁰³ Департамент інформації УГКЦ. *Релігійні лідери обговорили з Прем'єр-міністром України відзначення релігійних свят в умовах карантину* // news.ugcc.ua (23.04.2021).

¹⁰⁴ Див. Міністерство охорони здоров'я України. *Карантинні заходи*.

¹⁰⁵ Міністерство охорони здоров'я України. *В Україні встановили нові карантинні норми* // www.kmu.gov.ua (20.09.2021).

“жовтий” сертифікат матиме інформацію про перше щеплення, а “зелений” - про повний курс»¹⁰⁶. Тепер у разі:

Введення жовтого рівня епідемічної небезпеки спростили вимоги до роботи навчальних закладів. Вони працюватимуть за умови наявності не менше як 80% працівників з “жовтими” чи “зеленими” COVID-сертифікатами. Водночас обмеження жовтого рівня епіднебезпеки не будуть застосовуватися, якщо всі учасники (відвідувачі) та щонайменше 80% організаторів масових заходів, працівників кінотеатрів, театрів, музеїв чи інших культурних закладів, спортзалів та басейнів матимуть “жовтий” або “зелений” COVID-сертифікат. Кінцеве рішення про те, чи надавати послуги тільки вакцинованим, чи дотримуватись всіх карантинних обмежень, залишається за власником. У разі введення червоного рівня епідемічної небезпеки заклади освіти працюватимуть лише якщо 100% працівників мають “зелений” COVID-сертифікат. Крім того, чинні обмеження червоного рівня не будуть застосовуватися за умови наявності у всіх учасників (відвідувачів), працівників та організаторів масових заходів, у тому числі релігійних, працівників кінотеатрів, театрів, музеїв чи інших культурних закладів, розважальних закладів, ТРЦ, закладів громадського харчування, ринків, спортзалів та басейнів “зеленого” COVID-сертифікату¹⁰⁷.

Отже, коронавірусна хвороба 2019 року зупинила шалені ритми суспільного життя та змусила переосмислити своє ставлення до ближніх та самого себе. COVID-19 показав, що ми не є всемогутні у технологічному прогресі¹⁰⁸. Ба й більше, він виявив значну фізичну слабкість людей. Коли учнів та студентів перевели на дистанційне навчання та ввели карантинні обмеження¹⁰⁹, тоді ситуація кардинально змінилась. Більшість людей старались дотримувались вказівок державної влади щодо засобів захисту від COVID-19, але цього було не достатньо, оскільки певна частина населення України легковажили настановами Кабінету Міністрів України¹¹⁰. Тому державна влада реагувала на таку ситуацію та робила усі можливі кроки, щоб запобігти поширенню коронавірусної хвороби на території України: давали рекомендації щодо засобів індивідуального

¹⁰⁶ Міністерство охорони здоров'я України. *Уряд встановив нові карантинні норми* // moz.gov.ua (16.11.2021).

¹⁰⁷ Міністерство охорони здоров'я України. *Уряд встановив нові карантинні норми*.

¹⁰⁸ До прикладу, Коронавірусну хворобу вперше виявлено 31 грудня 2019 року, а ефективну вакцину від неї науковці розробили 18 листопада 2020 р. (Див. *Pfizer та Biontech досягли успіху в розробці вакцини-кандидата проти Covid-19* // pfizer.ua (5.10.2021)). Натомість сама вакцинація офіційно розпочалася 14 грудня 2020 року (Див. *Covid-19: First vaccine given in US as roll-out begins* // bbc.com (5.10.2021)). Бачимо, що, не заважаючи на прогрес у медицині, ефективну вакцину не могли винайти цілий рік часу.

¹⁰⁹ Пор. Кабінет Міністрів України. *Постанова від 11 березня 2020 р. № 211 “Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19”*.

¹¹⁰ Це відбулося на кількості захворювань. За пів року (з січня 2020 до серпня 2020 року) загальна кількість захворювань на Covid-19 сягала 68 000 осіб (Пор. Міністерство охорони здоров'я України. *Оперативна інформація про поширення коронавірусної інфекції 2019-нCoV 30 липня 2020 року*). Натомість за наступні пів року (із серпня 2020 до січня 2021) загальна кількість захворювань перетнула позначку в 1 000 000 осіб (Міністерство охорони здоров'я України. *Оперативна інформація про поширення коронавірусної інфекції 2019-нCoV 7 січня 2021 року*).

захисту¹¹¹ від коронавірусу, вказівки щодо медичної допомоги хворим на COVID-19¹¹², запровадили карантин¹¹³ та вводили карантинні заходи відповідно до епідеміологічної ситуації¹¹⁴. Під дію карантинних обмежень підпали також Церкви в Україні. 16 березня 2020 року було заборонено масові зібрання (включно з релігійними обрядами і церемоніями) більше 10 чоловік¹¹⁵. Можливість фізичної присутності стала викликом для церкви. Богослужіння здійснювались, однак їх відвідування обмежувались в кількості вірних. Цей виклик дав поштовх більшому розвитку УГКЦ в медіапросторі¹¹⁶.

¹¹¹ Пор. Міністерство охорони здоров'я України. *Як захистити себе та рідних.*

¹¹² Пор. Ємець. *Наказ МОЗ України від 13.03.2020 № 663 "Про оптимізацію заходів щодо недопущення занесення і поширення на території України випадків COVID-19".*

¹¹³ Пор. Шмигаль. *Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2.*

¹¹⁴ Пор. Міністерство охорони здоров'я України. *Карантинні заходи.*

¹¹⁵ Пор. Зеленський. *Звернення Глави держави щодо протидії коронавірусу.*

¹¹⁶ Вірні, не зважаючи на обмеження, мали можливість долучитись до спільної Божественної Літургії онлайн. Тому 22 березня 2020 року відбулась перша онлайн Літургія у Патріаршому Соборі в Києві (Живе телебачення. *Божественна Літургія УГКЦ, Патріарший собор Воскресіння Христового* (22.03.2020) // zhuve.tv (06.10.2021)).

РОЗДІЛ II

ДУШПАСТИРСЬКЕ СЛУЖІННЯ В ЧАСІ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ

Душпастирське служіння «є там, де є Церква, душпастирство – це основна місія, мета життя Церкви»¹. У часі пандемії COVID-19 УГКЦ зіткнулася із новим викликом, через який було складно виконувати це служіння. Зокрема «довелось підлаштовувати духовні практики та літургійні звичаї до загальних вимог гарантування безпеки вірян»².

2.1. УЧАСТЬ УГКЦ В МЕДІАПРОСТОРІ ТА РОЗВИТОК ЦІЄЇ УЧАСТІ В ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

До пандемії УГКЦ вела активну діяльність в медіапросторі. Якщо поглянути на офіційні ресурси нашої Церкви, то можемо виділити декілька основних:

- **Офіційний сайт Української Греко-Католицької Церкви (функціонує із 2004 року)**³. Ресурс створений для того, щоб публікувати інформацію, яка стосується Глави УГКЦ «звернення, послання, листи, проповіді, промови та публікації»⁴. Також там можемо знайти інформацію про Синод єпископів УГКЦ, а саме «біографії єпископів»⁵. Окрім цього, також є вкладки про «офіційні документи, курію та Історію УГКЦ»⁶. На офіційному сайті УГКЦ також публікують «головні новини, статті, фото, відео, аудіо, анонси, контакти та карту УГКЦ»⁷. Сайт доступний трьома мовами: українською, російською та англійською⁸. На головній сторінці є посилання на два інші офіційні ресурси нашої церкви: Новини УГКЦ⁹ та Медіаресурс УГКЦ¹⁰.

¹ Новаківський К. *Душпастирство – це основна місія, мета життя Церкви* // news.ugcc.ua (10.10.2021).

² Департамент інформації УГКЦ. *Богослужбові рекомендації на час вірусної епідемії* // pilgrimage.in.ua (10.10.2021).

³ Департамент інформації УГКЦ. *Українська Греко-Католицька Церква* // ugcc.ua (11.10.2021).

⁴ Департамент інформації УГКЦ. *Глава УГКЦ* // ugcc.ua (11.10.2021).

⁵ Департамент інформації УГКЦ. *Біографії єпископів* // ugcc.ua (11.10.2021).

⁶ Департамент інформації УГКЦ. *Українська Греко-Католицька Церква*.

⁷ ТАМ САМО.

⁸ Див. Департамент інформації УГКЦ. *Українська Греко-Католицька Церква*.

⁹ Департамент інформації УГКЦ. *Новини УГКЦ* // news.ugcc.ua (11.10.2021).

¹⁰ Департамент інформації УГКЦ. *Медіаресурс УГКЦ* // ugcc.tv (11.10.2021).

- **Новини Української Греко-Католицької Церкви (працює із 2004 року¹¹).** Ресурс створений для того, щоб публікувати головні новини, що стосуються УГКЦ, а зокрема в таких напрямках: «актуальні новини, Глава УГКЦ, Єпархії та Екзархати, Церква і суспільство, духовність, соціальне служіння, екуменізм та душпастирство»¹².

- **Медіаресурс Української Греко-Католицької Церкви** «створено та підтримується Департаментом інформації УГКЦ. Його було започатковано для того, щоб усі охочі мали можливість в одному місці ознайомлюватися з медіаресурсами Української Греко-Католицької Церкви, а саме: фото-, відео- та аудіо файлами»¹³. Окрім цього, на цьому ресурсі планується «проводити онлайн-трансляції Богослужінь із різних храмів УГКЦ, прес-конференцій, наукових заходів тощо»¹⁴. У такий спосіб, як зазначає Департамент інформації УГКЦ: «ми наближатимемося до створення повноцінного інтернет-телебачення Української Греко-Католицької Церкви з програмою телепередач, випусками новин, розмовними студіями і т. п.»¹⁵.

- **Сайт Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви (працює із 2019 року)¹⁶,** на якому прес-служба викладає публікації, що стосуються єпископату УГКЦ: «новини, анонси, інтерв'ю, коментарі, проповіді, промови, інформація про скликання Синоду Єпископів УГКЦ та його рішення»¹⁷.

- Українська Греко-Католицька Церква присутня у **Facebook**. Число читачів становить 38 тисяч¹⁸.

- Окремої уваги заслуговує *Живе телебачення*, яке забезпечує присутність «УГКЦ в медійному просторі та надає віруючим можливість чути голос Церкви, приймати участь у богослужіннях навіть в той час, коли вони не мають змоги

¹¹ Див. Департамент інформації УГКЦ. *Новини УГКЦ*.

¹² ТАМ САМО.

¹³ Департамент інформації УГКЦ. *Про медіаресурс* // ugcc.tv (11.10.2021).

¹⁴ Департамент інформації УГКЦ. *Про медіаресурс*.

¹⁵ ТАМ САМО.

¹⁶ Пресслужба Секретаріату Синоду Єпископів УГКЦ. *Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви* // synod.ugcc.ua (11.10.2021).

¹⁷ Пресслужба Секретаріату Синоду Єпископів УГКЦ. *Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви*.

¹⁸ Див. *Українська Греко-Католицька Церква* // facebook.com (01.12.2021).

відвідувати храм особисто. *Живе телебачення* започатковано в 2013 році. Воно створює програми, новини, прямі трансляції та документальні фільми»¹⁹. Мета створення даного медіаресурсу: «висвітлення діяльності УГКЦ, полегшення комунікації між віруючими УГКЦ в усіх куточках України та за її межами, поширення в українському суспільстві християнських цінностей»²⁰. *Живе телебачення* має окремий сайт який функціонує із 2015 року²¹. Позитивним є те, що в популярній інтернет-платформі YouTube число глядачів налічує понад 131 тисячу²².

Бачимо, що УГКЦ до пандемії брала активну участь в медіапросторі. Виділимо декілька проектів, які започатковано в часі COVID-19:

1. Створення сторінки в популярній молодіжній соціальній мережі Instagram. Перша публікація датується 14 травня 2021 року²³. Присутність в Інстаграмі – це позитивний крок на зустріч сучасній молоді, з-поміж якої у цій соцмережі є понад 2 500 читачів сторінки УГКЦ²⁴.

2. *Євангеліє дня* – проект *Живого телебачення*, який веде о. Віталій Храбатин. Проводиться щодня, починаючи від Воскресіння 2021 року. Це коротка щоденна «молитва через Слово Боже, яка складається з чотирьох елементів: вступної молитви прохання про ласку зрозуміти сенс Божого Слова, читання і слухання Євангельського уривку даного дня, короткого представлення головного сенсу тексту та завершальної молитви - відповіді, народженої зі слухання читання»²⁵.

3. *Отець відповідає на питання молоді* – програма, в якій «Голова Комісія у справах молоді Київської Архиепархії УГКЦ о. Ярослав Лукавенко роздумує спільно з молоддю над незручними питаннями»²⁶. Медіа-проект започатковано 21 жовтня 2020 року²⁷.

¹⁹ Живе телебачення. *Про нас* // youtube.com (13.10.2021).

²⁰ Живе телебачення. *Про нас*.

²¹ Живе телебачення. *Головна* // zhyve.tv (13.10.2021).

²² Див. Живе телебачення. *Головна* // youtube.com (01.12.2021).

²³ Див. Українська Греко-Католицька Церква // instagram.com (13.10.2021).

²⁴ Див. Українська Греко-Католицька Церква.

²⁵ Живе телебачення. *День 1. Євангеліє від Йоана (1, 1-17). Неділя Воскресіння Христового* // youtube.com (14.10.2021).

²⁶ Живе телебачення. *Спокушані та покусані* // youtube.com (14.10.2021).

²⁷ Див. Живе телебачення. *Спокушані та покусані*.

4. *Діалоги з душпастирем* – проєкт в медіапросторі, започаткований УГКЦ. У ньому священники з різних храмів України відповідають на питання, які поставили віряни. Перший діалог відбувся 15 квітня 2020 року²⁸.

5. *Вервиця єднає* – починаючи від «свята Покрову Пресвятої Богородиці, Живе телебачення щоденно в прямому ефірі транслює молитву на вервиці. Початок молитви о 20:00 за київським часом»²⁹. Назва проєкту не випадкова, адже:

В цьому задумі одразу декілька ліній єдності. Передусім, молитва єднати́ме українців з усього світу. Наша молитва єднати́ме священнослужителя, який в ефірі провадитиме її, з усім загалом вірних. Наша молитва єднати́ме єпископів, священників із різних материків і країн, адже щодня провадитиме молитву інший душпастир. Наша молитва єднати́ме всіх нас у *молитві на українській землі*³⁰

6. *Lectio divina онлайн* – щопонеділка, починаючи від 15 вересня 2020 року, «один зі священників УГКЦ у студії *Живе телебачення* провадитиме молитовне читання Слова Божого, а всі охочі мають змогу брати в ньому участь через платформу ZOOM»³¹.

7. *Катехитична онлайн школа для дітей* – 13 травня 2020 року розпочалася онлайн катехитична школа *Промінь світла*. Це «спільний проєкт *Живого телебачення* та *Патріаршої катехитичної комісії УГКЦ*. На першому етапі заняття будуть проводитися для групи дітей, які готуються до першої Сповіді і урочистого Святого Причастя. У перспективі плануються заняття для інших вікових груп»³².

Окремої уваги також потрібно приділити онлайн-трансляціям Богослужінь, адже «у багатьох випадках вони були чи не єдиним способом для вірних задовольняти їхні духовні потреби»³³. Не вартує говорити про започаткування такої практики саме під час пандемії, оскільки перша Божественна Літургія була трансльована *Живим телебаченням* 6 січня 2019 року, ще за рік до поширення

²⁸ Див. Живе телебачення. *Чому без терпіння немає Воскресіння?* // youtube.com (14.10.2021).

²⁹ Живе телебачення. *Вервиця єднає. Молитва на вервиці у прямому ефірі, 14.10.2020* // youtube.com (14.10.2021).

³⁰ Живе телебачення. *Вервиця єднає. Молитва на вервиці у прямому ефірі, 14.10.2020*.

³¹ Живе телебачення. *Молитовне читання Святого Письма. В УГКЦ стартує новий відеопроєкт «Lectio Divina онлайн»* // youtube.com (16.10.2021).

³² Живе телебачення. *1-й урок Божє Ім'я. Катехитична онлайн школа Промінь світла* // youtube.com (16.10.2021).

³³ Шевчук С. *Послання до духовенства УГКЦ на Великий четвер 2021 року Божого* // news.ugcc.ua (10.10.2021).

COVID-19³⁴. Однак говоримо радше про розвиток онлайн Богослужінь в часі пандемії, коли під карантинні обмеження також підпадало відвідування Храмів³⁵. Так, до прикладу, на згаданій Літургії кількість переглядів становила 9138, натомість 5 квітня 2020 року, коли вірні не мали можливості повноцінно відвідувати Богослужіння, молились онлайн 123 567 осіб³⁶. Окрім цього, починаючи від 1 березня 2020 року онлайн-трансляції Божественної Літургії в Патріаршому соборі в Києві відбуваються щонеділі та у свята³⁷. Вірні мали можливість долучитись до спільної Служби Божої онлайн також із сторінок парафіяльних Храмів УГКЦ. Ось декілька із них:

1. Церква Різдва Пресвятої Богородиці м. Новий Розділ³⁸.
2. Церква Різдва Пресвятої Богородиці м. Львів³⁹.
3. Церква Всіх Святих Українського Народу⁴⁰.

Згодом Папа Франциск закликає «всіх вірних сприймати цей період як тимчасове явище серед надзвичайних і вимушених обставин, адже ідеалом Церкви було і залишиться назавжди – збирати людей, перебувати з ними та єднати їх у Святих Таїнствах»⁴¹. Адже, як зазначає владика Богдан Дзюрах⁴²:

Організовуючи онлайн-трансляції, ми досягаємо лише до незначної частини наших вірних, а саме до тих, котрі свідомо нас шукають на просторах інтернету і «заходять» до нашої віртуальної святині — це могли бути максимально 20 відсотків практикуючих вірян. А як з 80 відсотками тих, котрі або не мають доступу до інтернету, або не вміють послуговуватися сучасними засобами комунікації, або просто занурені у свої щоденні клопоти настільки, що не знаходять часу, щоб присвятити годину-півтора для власної душі?⁴³.

Після Великодня 2020 року, «якого, мабуть, ніколи не забудемо, неділя за неділею ми почали з облегшенням стверджувати, що люди повертаються до храму. А це означає, що в часах карантину вони не покинули Церкви, не втратили

³⁴ Див. Живе телебачення. *Божественна Літургія у Патріаршому соборі* // youtube.com (16.10.2021).

³⁵ Пор. Зеленський. *Звернення Глави держави щодо протидії коронавірусу*.

³⁶ Див. Живе телебачення. *Божественна Літургія УГКЦ, Блаженніший Святослав* // youtube.com (16.10.2021).

³⁷ Див. Живе телебачення. *Патріарший собор Воскресіння Христового. Служба Божя, Божественна Літургія, Богослужіння* // youtube.com (16.10.2021).

³⁸ Парохія Різдва Пресвятої Богородиці УГКЦ м. Новий Розділ. *Літургія онлайн* // facebook.com (17.10.2021).

³⁹ Церква Різдва Пресвятої Богородиці м. Львів. *Прямі ефіри* // facebook.com (17.10.2021).

⁴⁰ Храм Всіх Святих Українського Народу м. Львів. *Прямі Ефіри* // facebook.com (17.10.2021).

⁴¹ Шевчук. *Послання до духовенства УГКЦ на Великий четвер 2021 року Божого*.

⁴² «Апостольський екзарх у Німеччині та країнах Скандинавії. Секретар Синоду Єпископів УГКЦ» (Синод Єпископів УГКЦ. *Владика Богдан Дзюрах* // synod.ugcc.ua (28.09.2021)).

⁴³ Дзюрах Б. *Іспит на автентичність нашої віри в Бога. Пандемія Covid-19* // synod.ugcc.ua (17.10.2021).

свого зв'язку із Богом»⁴⁴. Вірним, в цьому часі, давала силу «Божа благодать і активна присутність Церкви на телевізійних і інтернет-ресурсах, але також — їхній дотеперішній досвід віри, з яким вони увійшли у карантин, і який допоміг їм перетривати цей найважчий для християнина період віддаленості від церковної спільноти»⁴⁵.

2. 2. ПРАКТИЧНІ ВКАЗІВКИ ЦЕРКОВНОГО УРЯДУ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ЦЕРКОВНИХ БОГОСЛУЖІНЬ ТА РЕЛІГІЙНИХ ПРАКТИК В ЧАСІ COVID-19.

Поширення пандемії COVID-19 «стало серйозним викликом для глобальної людської спільноти. В особливий спосіб цей виклик відчули й церковні спільноти УГКЦ»⁴⁶. Тому свідченням «турботи про вірних стали *Богослужбові рекомендації на час вірусної епідемії*⁴⁷, напрацьовані Антикризисним центром УГКЦ⁴⁸»⁴⁹. Окрім цього, із рекомендаціями «ознайомилися в Міністерстві охорони здоров'я України, де, як наголошує о. Любомир⁵⁰, визнали безпечним такий спосіб участі в богослужіннях»⁵¹.

Відвідувати богослужіння в часі вірусної епідемії можуть вірні, які «упродовж 14 днів не контактували з інфікованими особами, їм не потрібно перебувати на самоізоляції, температура тіла не перевищує 37,2°C, симптоми

⁴⁴ Дзюрах. *Іспит на автентичність нашої віри в Бога. Пандемія Covid-19.*

⁴⁵ ТАМ САМО.

⁴⁶ Департамент інформації УГКЦ. *Богослужбові рекомендації на час вірусної епідемії.*

⁴⁷ «Оскільки сьогодні, на превеликий жаль, загроза захворювання не відступає, а число інфікованих збільшується, для нас є дуже важливо, щоби культові споруди УГКЦ були безпечними місцями, а Святі Тайни та інші богослужіння звершувалися в гідний спосіб. Тому спільно із Літургійною комісією та Комісією у справах охорони здоров'я і за допомогою експертів ми напрацювали ці богослужбові рекомендації для застосування в наших храмах в Україні, – пояснив о. Любомир Яворський, голова Антикризисного центру УГКЦ» (Департамент інформації УГКЦ. *Антикризовий центр УГКЦ публікує “Богослужбові рекомендації на час вірусної епідемії”* // news.ugcc.ua (18.10.2021)).

⁴⁸ «Антикризовий центр функціонує в Українській Греко-Католицькій Церкві з березня 2020 року. Метою його створення було об'єднання зусиль та координування ініціатив церковних структур різних рівнів, спрямованих на запобігання поширення Covid-19 та подолання наслідків пандемії» (Пресслужба Секретаріату Синоду Єпископів УГКЦ. *В Антикризисному центрі УГКЦ обговорили питання вакцинації проти Covid-19* // synod.ugcc.ua (18.10.2021)).

⁴⁹ Департамент інформації УГКЦ. *Богослужбові рекомендації на час вірусної епідемії.*

⁵⁰ «Голова Антикризисного центру УГКЦ» (Департамент інформації УГКЦ. *Антикризовий центр УГКЦ публікує “Богослужбові рекомендації на час вірусної епідемії”*).

⁵¹ Департамент інформації УГКЦ. *Антикризовий центр УГКЦ публікує “Богослужбові рекомендації на час вірусної епідемії”*.

недуги (нежить, біль у горлі, ускладнення дихання, біль у грудях) відсутні, мають при собі засоби індивідуального захисту та документ, що засвідчує особу»⁵².

У **Храмі** при дверях повинен бути антисептик. Потрібно також «огородити доступ до тетраподу та по можливості зробити розмітку місць перебування»⁵³. Окрім цього, дбати про «регулярне мокре прибирання та провітрювання. Присутність вірних лише в масках. Не прикладатись до ікон і святих речей та дотримуватись дистанції поміж присутніми не менше 1,5 – 2 м.»⁵⁴. Пожертви «складаються в замкнені скриньки і лише визначена особа заповнює записки з проханнями про молитву (заповнені записки від людей не приймати)»⁵⁵. Також «по можливості проводити богослуження на прихрамовій території»⁵⁶.

Антикризовий центр УГКЦ у *Богослужбових рекомендаціях на час вірусної епідемії* подав вказівки для здійснення Святих Таїнств:

1. Таїнство Хрещення та Миропомазання: Усі мають бути присутні в масках. Перед здійсненням чину священник повинен «опрацювати руки антисептиком та одягнути рукавички»⁵⁷. Також подбати про те, щоб:

Окремий об'єм елею був для одного Хрещення; помазання елеєм відбувалось за допомогою палички з ваткою (спалити після першого використання); не підходити до хрищенника ближче 2 м., окрім моменту хрещення; крижмо, хрестик і свічку благословляти на відстані; не приймати дитину на руки для здійснення обряду воцерковлення⁵⁸.

2. Таїнство Євхаристії: Перед Проскомидією «опрацювати чашу та дискос антисептиком»⁵⁹. Перед Причастям «священник опрацьовує руки антисептиком»⁶⁰. Натомість під час причащення вірних рекомендується «використовувати почергово кілька ложечок. Після кожного окремого причастя витирати ложечку рушничком та класти у розчин етилового спирту 70 % до

⁵² Живе телебачення. *Богослужбові рекомендації на час вірусної епідемії*. Антикризовий центр УГКЦ // youtube.com (19.10.2021).

⁵³ Живе телебачення. *Богослужбові рекомендації на час вірусної епідемії*. Антикризовий центр УГКЦ.

⁵⁴ ТАМ САМО.

⁵⁵ ТАМ САМО.

⁵⁶ ТАМ САМО.

⁵⁷ ТАМ САМО.

⁵⁸ ТАМ САМО.

⁵⁹ ТАМ САМО.

⁶⁰ ТАМ САМО.

наступного використання. Також після споживання Святих Дарів очищений посуд додатково опрацювати антисептичними засобами»⁶¹.

3. Таїнство Сповіді: Рекомендується, щоб сповідник був у масці та за «захисним склом; дистанція між каяниками була не менше 1,5 м. (забезпечити таємницю сповіді); сповідати надворі (якщо у сповідальниці, то дезінфікувати її після кожного каяника); подбати про антисептик у сповідальниці; сповідати стоячи; не покривати каяника епітрахилем та не пропонувати цілувати хрест»⁶².

4. Таїнство Єлеопомазання: Антикризисним центром були подані рекомендації такі ж, як і в Таїнстві Миропомазання (засоби індивідуального захисту, дезінфекція рук, окремий об'єм елею для однієї особи та використання одноразових паличок). Також, щоб не наражати на небезпеку себе та вірних, то краще, щоб Таїнство Єлеопомазання здійснював «однин священнослужитель, а у випадку інфікованих вірусом, звертатись до медичних капеланів»⁶³.

5. Таїнство Подружжя: Як і у згаданих рекомендаціях потрібно бути присутніми в масках, однак можна зняти для вчистої фотографії. Окрім цього, є також й інші особливості:

Обручки благословляє священник, а накладають одне одному самі молодята; молодята кладуть руки на задалегідь опрацьоване антисептиком Євангеліє; під час обходу навколо тетраподу йдуть за священнослужителем не тримаючись за епітрахиль; рекомендовано вінці із зелені (одноразові); якщо вінці не одноразові, то перед Таїнством опрацювати антисептиком, а молодята їх не цілують; свічки одне одному подають самі молодята, а обряд спільної Чаші не здійснюється⁶⁴.

6. Таїнство Священства: Важливо перед кожним богослужінням вимірювати температуру та дезінфікувати руки, «дотримуватись безпечної дистанції зі співслужителями та мирянами, без братнього поцілунку та обіймів. Священнослужителі під час богослужень не прикладаються до хреста, Євангелія, рук чи одягу єпископа. Причащаються вмоканням Тіла Христового, не прикладаючись до чаші»⁶⁵. Окрім цього, саме «священнослужителі відповідають за дотримання в храмі норм гігієни в умовах епідемії»⁶⁶.

⁶¹ Живе телебачення. *Богослужбові рекомендації на час вірусної епідемії. Антикризисний центр УГКЦ.*

⁶² ТАМ САМО.

⁶³ ТАМ САМО.

⁶⁴ ТАМ САМО.

⁶⁵ ТАМ САМО.

⁶⁶ ТАМ САМО.

Також у *Богослужбових рекомендаціях на час вірусної епідемії* Антикризисний центр УГКЦ подав вказівки щодо здійснення **християнських похоронів** в часі пандемії. Зокрема, усі присутні повинні бути в масках, а сам чин рекомендується «проводити під відкритим небом (на кладовищі). Уникати скупчення осіб, дотримуватися безпечної дистанції (не менше 1,5 м.), труна має бути закритою, а останнє цілування замінити схиленням голови перед труною»⁶⁷.

І останній пункт стосується **паломництва**, під час якого рекомендується «дотримуватись дистанції (1,5 – 2 м.), бути присутніми в масках, наявність антисептику для регулярного дезінфікування рук, а кількість присутніх не повинна перевищувати дозволених урядом норм»⁶⁸. Окрім цього, лише «визначена особа заповнює записки з проханнями про молитву (заповнені записки від людей не приймати)»⁶⁹.

В Антикризисному центрі УГКЦ наголошують на тому, що «ці рекомендації мають не обов'язковий, а дорадчий характер. Їх дотримання свідчитиме про відповідальне ставлення християн до нових викликів»⁷⁰. Адже, як зазначає о. Андрій Зелінський⁷¹:

Ми прагнемо створити в наших храмах простір безпеки, де б людське серце знову могло спокійно здійснюватися в молитві до свого Творця, а відповідальне ставлення кожного з нас до нових викликів могло б стати яскравим проявом нашої зрілої християнської та громадянської позиції, свідченням любові до ближнього⁷².

2. 3. ПРОЕКТИ УГКЦ ПІД ЧАС КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ

Відповідаючи на пандемію COVID-19, Українська Греко-Католицька Церква в березні 2020 року відновила діяльність Антикризисного центру, який «був створений при Патріаршій курії ще в часі війни, де різні комісії УГКЦ комунікували, як краще реагувати Церкві в цих умовах»⁷³. Церква має велику структуру, а тому «вона потребує координації та обміну інформацією, вона

⁶⁷ Живе телебачення. *Богослужбові рекомендації на час вірусної епідемії*. Антикризисний центр УГКЦ.

⁶⁸ ТАМ САМО.

⁶⁹ ТАМ САМО.

⁷⁰ Департамент інформації УГКЦ. *Антикрисисний центр УГКЦ публікує “Богослужбові рекомендації на час вірусної епідемії”*.

⁷¹ «Радник Глави УГКЦ зі стратегії комунікації та член Антикризисного центру УГКЦ» (Департамент інформації УГКЦ. *Антикрисисний центр УГКЦ публікує “Богослужбові рекомендації на час вірусної епідемії”*).

⁷² ТАМ САМО.

⁷³ Живе телебачення. *Інтерв'ю з патріаршим економом о. Любомиром Яворським*. Служіння УГКЦ під час COVID-19 // youtube.com (21.10.2021).

потребує бачити добрі приклади, потребує залучення ресурсів, а також, щоб послужити та якнайкраще відреагувати на ці соціальні виклики та потреби, які пов'язані із пандемією коронавірусу»⁷⁴.

До структури Антикризогового центру УГКЦ «входять представники керівного центру Патріаршої курії УГКЦ (економату, основних комісій та департаментів), представники єпархій і Карітасу України. Очолює антикризовий центр патріарший економ о. Любомир Яворський»⁷⁵. Антикризовий центр УГКЦ має:

Карту потреб і залучає ресурси, щоб якнайкраще в різних регіонах Церква могла послужити людині. Ми для себе вибрали декілька напрямків, в яких працюємо. Очевидно, що місія і завдання Церкви - це душпастирство і тоді ми шукаємо способи якнайкраще в цих умовах здійснювати душпастирське служіння нашим вірним. Також бачимо, що пандемія зачепила медичну складову і ми говоримо про медичний супровід і маємо церковні медичні заклади, які сьогодні активно задіяні. Коли ми говоримо про інформаційний супровід, то Церква долучається до інформування населення, онлайн-спілкування з вірними та інші речі⁷⁶.

Українська Греко-Католицька Церква в часі пандемії спрямована, перш за все, на людину в цілому, а не лише на вірних, які належать до УГКЦ. Найперше, о. Любомир Яворський зазначає: «допомагаємо сьогодні тим, хто є на передовій, – медикам. Ми, як Церква, дуже хочемо бути пліч-о-пліч із медиками. Тому маємо близько 170 медичних капеланів, роль яких сьогодні гарно заявлена в українському суспільстві»⁷⁷.

Також, одним із найактивніших «способів послужити сьогодні з боку Церкви є нагодувати голодних. Дуже багато людей зараз потребують їжі. І, на превеликий жаль, ця потреба зростає»⁷⁸.

До прикладу, в Патріаршому домі у Львові «працівникам кухні за 5 тижнів вдалося приготувати понад 2500 харчових наборів. До кожного із наборів, які кур'єри доставляли до домівок старших людей та осіб з інвалідністю, входили

⁷⁴ Живе телебачення. Інтерв'ю з патріаршим економом о. Любомиром Яворським. Служіння УГКЦ під час COVID-19.

⁷⁵ Департамент інформації УГКЦ. *Допоможемо разом: як УГКЦ реагує на виклики пандемії* // ugcc.ua (21.10.2021).

⁷⁶ Живе телебачення. Інтерв'ю з патріаршим економом о. Любомиром Яворським. Служіння УГКЦ під час COVID-19.

⁷⁷ Департамент інформації УГКЦ. *Церква, яка допомагає людині: патріарший економ розповів про результати діяльності Антикризогового центру* // ugcc.ua (21.10.2021).

⁷⁸ Департамент інформації УГКЦ. *Церква, яка допомагає людині: патріарший економ розповів про результати діяльності Антикризогового центру*.

гарячий обід, вечеря на розігрів та сніданок наступного дня на розігрів»⁷⁹. Списки потребуючих «формуєвала Львівська міська рада. Таким чином Церква допомагала не лише греко-католикам, а й усім. Зустрічаємо прізвища і російські, і татарські, й інші»⁸⁰.

Подібний проект організував Карітас Івано-Франківської архієпархії УГКЦ. За період «з 8 квітня по 5 травня 2020 року працівники благодійної їдальні роздали понад сім з половиною тисяч обідів. Харчування отримали безхатьки, малозабезпечені, старенькі самотні люди, люди з інвалідністю і ті, хто опинився у скруті через складне матеріальне становище»⁸¹. Варто зазначити, що:

Діяльність благодійної їдальні у період карантину об'єднала в Івано-Франківську вірних різних конфесій. Так, на заклик Карітасу Івано-Франківська, крім парафій та вірних УГКЦ, відгукнулися Івано-Франківська архієпархія Православної Церкви України та Церкви адвентистів сьомого дня. Вони пожертвували двадцять дві тисячі гривень для приготування комплексних обідів⁸².

Окрім цього, був організований проект, завдяки якому у Патріаршому Домі у Львові з 15 квітня 2020 року медичні працівники⁸³ із місцевих лікарень⁸⁴ мали можливість проходити обсервацію. Тут вони могли «відновитися, пройти реабілітацію і просто відпочити після важкої зміни в лікарні»⁸⁵. Загалом Патріарший Дім «вміщає 50 місць. Медпрацівники мешкали в окремому блоці, їх забезпечували триразовим харчуванням та комфортними умовами»⁸⁶. Тому «зادля дотримання карантинних норм, територія Патріаршого Дому була розмежована на сегменти. Був окремий вхід для працівників кухні, і окремий – для медиків»⁸⁷. Цікавим є те, що в Патріаршому Домі старалися «створити

⁷⁹ Живе телебачення. *Як церковний простір стає шпиталями, де рятують людські життя: Патріарший дім* // zhyve.tv (21.10.2021).

⁸⁰ Живе телебачення. *Як церковний простір стає шпиталями, де рятують людські життя: Патріарший дім*.

⁸¹ Пресслужба Секретаріату Синоду Єпископів УГКЦ. *За місяць — понад сім тисяч безкоштовних обідів: Карітас Івано-Франківської архієпархії УГКЦ продовжує годувати потребуючих* // synod.ugcc.ua (21.10.2021).

⁸² Пресслужба Секретаріату Синоду Єпископів УГКЦ. *За місяць — понад сім тисяч безкоштовних обідів: Карітас Івано-Франківської архієпархії УГКЦ продовжує годувати потребуючих*.

⁸³ «Лікарі, медичні сестри, медбрати, які надавали допомогу пацієнтам з COVID-19» (Гоголь Х. *Де і як проходять обсервацію медики з львівських лікарень* // zborovia.ugcc.org.ua (22.10.2021)).

⁸⁴ «Серед тих, хто проходив у Патріаршому Домі обсервацію, були медики з 8 лікарні Львова, з Винниківського госпітально, а також медпрацівники з Легеневої лікарні на вулиці Зеленій» (Гоголь. *Де і як проходять обсервацію медики з львівських лікарень*).

⁸⁵ Гоголь Х. *Львівські медики 8-ї лікарні поселились на обсервацію у Патріарший дім* // zborovia.ugcc.org.ua (22.10.2021).

⁸⁶ Гоголь. *Львівські медики 8-ї лікарні поселились на обсервацію у Патріарший дім*.

⁸⁷ Бабенко О. *Патріарший Дім продовжили надавати для проживання медиків на обсервації до кінця червня* // zborovia.ugcc.org.ua (22.10.2021).

медикам на обсервації такі умови, які зазвичай у цьому готелі отримують, наприклад, єпископи. Тобто – старалися, щоб медики почувалися максимально комфортно. Всіх медиків безкоштовно забезпечували гарячим харчуванням»⁸⁸. За період від 15 квітня до кінця червня 2020 року «понад 200 медиків пройшли обсервацію у Патріаршому Домі. Серед медиків-жителів готелю не було виявлено недужих на COVID-19»⁸⁹. Голова Антикризогового центру УГКЦ зазначив, що Церква готова:

Надати більше приміщень. Наприклад готелі при єпархіях або реколекційні центри. Навіть у монаших згромадженнях є можливість прийняти лікарів на обсервацію, але, дякувати Богові, ця пандемія так не розвивається в Україні, як вона розвивалася в Італії, тому не є велика потреба в тих приміщеннях, але ми надали місцевим владам інформацію про те, що є в нас такі приміщення і якщо вони будуть потрібні, то їх можна залучати⁹⁰.

Ще один проект в часі пандемії COVID-19 організувала Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я. Завдяки коштам жертводавців⁹¹ було закуплено 7 кисневих концентраторів на суму в близько 280 тисяч гривень⁹². Ці медичні пристрої «першочергово закуплялися для потреб духовенства та монашества, але нині надаються в безкоштовну оренду простим людям, які їх потребують»⁹³. З особами «укладається договір на два тижні. Після кожного користування забезпечується процедура заміни фільтрів»⁹⁴.

Голова Антикризогового центру УГКЦ в інтерв'ю, яке відбулось 18 травня 2020 року, зауважив, що «велику підтримку для служіння УГКЦ в умовах пандемії надали жертводавці у різних єпархіях як в Україні, так і за кордоном.

⁸⁸ Гоголь. *Де і як проходять обсервацію медики з львівських лікарень.*

⁸⁹ ТАМ САМО.

⁹⁰ Живе телебачення. *Інтерв'ю з патріаршим економом о. Любомиром Яворським. Служіння УГКЦ під час COVID-19.*

⁹¹ «Серед них – пан Роман Шмих, доцент кафедри Аграрного університету, пожертвував свою річну зарплату, відтак оплатив вартість одного концентратора. Велика частина пожертв надійшла від української діаспори, зокрема парафіян УГКЦ в Америці та Німеччині. Долучилися також монаші згромадження, серед яких Згромадження сестер ЧНІ» (Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я. *Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я надає у безоплатне користування кисневі концентратори* // zdorovia.ugcc.org.ua (22.10.2021)).

⁹² Див. Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я. *Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я надає у безоплатне користування кисневі концентратори*; Див. Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я. *Нехай добро добром вернеться* // zdorovia.ugcc.org.ua (22.10.2021); Див. Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я. *Ми придбали ще 2 кисневих концентратори* // zdorovia.ugcc.org.ua (22.10.2021).

⁹³ Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я. *Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я надає у безоплатне користування кисневі концентратори.*

⁹⁴ ТАМ САМО.

Завдяки їм Патріарша курія змогла зреалізувати багато ініціатив на 5 000 000 грн.»⁹⁵. Ці кошти були «скеровані для допомоги в різні регіони: на Буковині для дитячої інфекційної лікарні, проекту *Ковчег* для алкозалежних, підтримку Лічниці ім. Митрополита Шептицького та проекту харчової допомоги потребуючим в Івано-Франківській єпархії»⁹⁶. Окрім цього, «*Caritas Україна* через свої партнерські стосунки з жертводавцями з-за кордону залучили близько 40 мільйонів гривень. Ці кошти були спрямовані на східні терени України, на прифронтові зони, де, окрім коронавірусу, є також війна»⁹⁷.

Блаженніший Святослав перед відзначенням ювілею від дня свого народження звернувся до усіх, хто хотів би зробити йому подарунок: «Усе те, що ви хотіли б подарувати мені, складіть, будь ласка, як пожертву на фонд боротьби з наслідками коронавірусу⁹⁸, який заснувала наша Церква, – зазначає Предстоятель УГКЦ і додає: – Це для мене буде, справді, найбільшим подарунком»⁹⁹. Після цього заклику «у фонд боротьби з пандемією надійшли пожертви у розмірі 120 000 грн.»¹⁰⁰.

Окрім перелічених проектів УГКЦ в часі коронавірусу, є й такі, які пов'язані із духовною та психологічною підтримкою. Так, в рамках «ініціативи #допоможеморазом Антикризисного центру для боротьби з COVID-19, який працює при управлінні Тернопільсько-Зборівської архієпархії УГКЦ, відбувся

⁹⁵ Департамент інформації УГКЦ. *Церква, яка допомагає людині: патріарший економ розповів про результати діяльності Антикризисного центру.*

⁹⁶ Живе телебачення. *Інтерв'ю з патріаршим економом о. Любомиром Яворським. Служіння УГКЦ під час COVID-19.*

⁹⁷ ТАМ САМО.

⁹⁸ «Українська Греко-Католицька Церква завдяки новітнім засобам комунікації об'єднує глобальну спільноту своїх вірних у молитві за Божу допомогу в запобіганні поширенню та подоланні наслідків смертельної недуги. Ми бажаємо свідчити про нашу віру вчинками милосердної любові до наших братів і сестер. Саме з цією метою наші вірні та Церковні організації започаткували цілу низку практичних ініціатив. Віримо, що навіть найменші справи, зроблені в час викликів із щирою та відданою любов'ю, допоможуть нам спільно зберегти нездоланим у сутінках новітніх випробувань світло надії для багатьох. Благодійні пожертви будуть використані для соціального служіння відповідно до статутної діяльності та реалізації ініціатив, спрямованих на запобігання поширення COVID-19 та подолання наслідків пандемії. Пожертва можлива у гривнях, доларах, євро та канадських доларах» (Благодійний фонд Імені Митрополита Андрея Шептицького УГКЦ. *Християнська солідарність у час коронавірусу змінює форму, але не згасає* // mudrasprava.fund (22.10.2021)).

⁹⁹ Департамент інформації УГКЦ. «Допомога тим, хто справді потребує, буде для мене найкращим подарунком», – Блаженніший Святослав у переддень ювілею // ugcc.ua (21.10.2021).

¹⁰⁰ Живе телебачення. *Інтерв'ю з патріаршим економом о. Любомиром Яворським. Служіння УГКЦ під час COVID-19.*

проект під назвою *Онлайн-марафон духовно-психологічної підтримки*¹⁰¹. Головна мета проекту полягає у тому, щоб «допомогти вірним УГКЦ та всім потребуючим пережити пост-стресовий психологічний стан, спричинений життям в умовах пандемії та карантинних обмежень»¹⁰². Експерти навчали, «як зберігати своє психоемоційне, фізичне і духовне здоров'я, бути стійкими до інформаційних подразників, страху бути зараженим, у тривозі за своїх близьких, у відсутності можливості вплинути на ситуацію»¹⁰³. В період від 11 до 16 травня 2021 року «щоденно публікувались у соціальних мережах та на медійних ресурсах УГКЦ шість відеороликів з міні лекцією психолога або духівника»¹⁰⁴.

У Львові Згромадження Сестер-Місіонерок Найсвятішого Ізбавителя започаткували «телефонну лінію психологічно-емоційної підтримки»¹⁰⁵, яка «запрацювала на початку карантину, ще у квітні 2020-го. Припинила функціонувати наприкінці липня, оскільки сестри отримували мало дзвінків. Лишилися постійні клієнти, яким потрібна допомога лікарів. У грудні сестри вирішили відновити діяльність»¹⁰⁶. На лінії працювали:

Люди не лишень зі Львова, оскільки є монастирі в Кам'янці-Подільському та Чернігові, де зголосилися допомагати сестри. Зараз на лінії є сім сестер. Ті, що мають психотерапевтичну освіту, дають додаткові консультації. Можна поспілкуватися і зі священником, отцем Андрієм, який надає духовну опіку, якщо людина просить. Спочатку на лінії було більше отців, бо менше людей приходили в церкву. Вони теж чергували на лінії, але тепер мають працю в храмі, але консультують сестер¹⁰⁷.

Усі дзвінки, які приймали сестри, анонімні, однак «люди в розмовах часто розповідали про себе, говорили про свої міста. Лінію не створювали для вузького кола користувачів. Вона для всіх, незалежно від віросповідання та того, чи хворіли на коронавірус»¹⁰⁸. Сестри зауважили, що «в суспільстві відчувається тривога, і люди не розуміють, що з ними відбувається. Тому більшість дзвінків

¹⁰¹ Прес-служба Тернопільсько-Зборівської архієпархії. *Духовно-психологічна підтримка онлайн: у Тернопільсько-Зборівській архієпархії УГКЦ стартує марафон* // tze.org.ua (23.10.2021).

¹⁰² Прес-служба Тернопільсько-Зборівської архієпархії. *Духовно-психологічна підтримка онлайн: у Тернопільсько-Зборівській архієпархії УГКЦ стартує марафон*.

¹⁰³ ТАМ САМО.

¹⁰⁴ ТАМ САМО.

¹⁰⁵ Масюк М. «Розпізнати знаки часу»: як у Львові працює телефонна лінія підтримки сестер-редемптористок // zborovia.ugcc.org.ua (25.10.2021).

¹⁰⁶ Масюк. «Розпізнати знаки часу»: як у Львові працює телефонна лінія підтримки сестер-редемптористок.

¹⁰⁷ ТАМ САМО.

¹⁰⁸ ТАМ САМО.

не напряму пов'язана з коронавірусом. Йдеться про страх смерті рідних, переживання щодо роботи. Часто немає розуміння, що саме вибиває з колії та як рятувати душевний спокій»¹⁰⁹. Якщо на лінію телефонують особи із депресією, то їм «варто надавати кваліфіковану допомогу, звертатися до лікарів. Сестри скеровують до психотерапевтів, психіатрів. Але якщо йдеться про погані настрої, то можна послухати та запитати, чим можу допомогти»¹¹⁰.

Окрім цього, благодійний «фонд *Шпиталь Шептицького* започаткував реабілітаційну програму для постковідних пацієнтів COVчег»¹¹¹. Головна мета цієї програми полягає у нормалізації «роботи всього організму, відновлення фізичної активності, усунення проблем зі сном, стресом, емоційним переживанням, що пов'язані з перенесеним захворюванням»¹¹². Тому фахівці «різних спеціальностей — терапевти, фізичні реабілітологи, психотерапевти, кардіологи, неврологи, пульмонологи працювали спільно, щоб контролювати перебіг процесу відновлення, запобігти розвитку ускладнень, вчасно виявити і пролікувати супутні хвороби»¹¹³. Тривалість та частота спостереження фахівця за станом особи становить «від 6 до 24 місяців з кратністю в 1, 3, 6 і 12 місяців — це залежить від стану пацієнта»¹¹⁴.

Така реабілітація часто дуже потрібна, оскільки «коронавірусна інфекція порушує газообмін у легенях, кисневотранспортну функцію органів кровообігу і серцево-судинної системи. Процес їх відновлення тривалий, вимагає багато зусиль. Все залежить від вихідного стану здоров'я пацієнта та ступеня тяжкості захворювання»¹¹⁵. Так, до прикладу, при «легкому або безсимптомному перебігу інфекції відновлення займає два-три місяці, а при більш важкому процесі —

¹⁰⁹ Масюк. «Розпізнати знаки часу»: як у Львові працює телефонна лінія підтримки сестер-редемптористок.

¹¹⁰ ТАМ САМО.

¹¹¹ Пресслужба Секретаріату Синоду Єпископів УГКЦ. Благодійний фонд «Шпиталь Шептицького» започатковує реабілітаційну програму для постковідних пацієнтів COVчег // synod.ugcc.ua (26.10.2021).

¹¹² Пресслужба Секретаріату Синоду Єпископів УГКЦ. Благодійний фонд «Шпиталь Шептицького» започатковує реабілітаційну програму для постковідних пацієнтів COVчег.

¹¹³ ТАМ САМО.

¹¹⁴ ТАМ САМО.

¹¹⁵ ТАМ САМО.

більше року. При своєчасній корекції і регулярному спостереженні, хворобу можна взяти під контроль та уникнути несприятливого перебігу»¹¹⁶.

Отець Любомир Яворський також підкреслює, що перша ціль Антикризисного центру УГКЦ «полягала в тому, щоби послужити в час великої потреби; сьогодні ж перед нами стоїть інше завдання – думати, як ми будемо виходити з цього, ми шукаємо способів виходу із пандемії і віримо, що знайдемо їх»¹¹⁷.

Аналізуючи вище сказане, можемо зробити певні висновки. Якщо поглянути на присутність Української Греко-Католицької Церкви у медіапросторі до початку пандемії COVID-19, то можемо побачити, що УГКЦ вела активну діяльність. Зокрема створено та функціонують офіційні сайти, де публікуються найактуальніші новини та події. Також важливим елементом медіапростору було створення Живого Телебачення, що має власний сайт та канал на платформі YouTube. Важливо зазначити, що саме цей проект розпочав трансляції богослужінь, ще перед пандемією. Тому в часі коронавірусу ми можемо говорити тільки про розвиток присутності УГКЦ в медіапросторі. Зокрема, спостерігалася більша участь вірних на онлайн Літургії, яку вони мали можливість молитись із сторінок парафіяльних храмів або ж із Патріаршого Собору Воскресіння ГНІХ, яке транслювало *Живе телебачення*. Також було започатковано декілька медійних проектів, які стосувалися читання Святого Письма, онлайн молитов, відповідей на різноманітні питання та онлайн катехитичної школи для дітей. На час проголошення червоної зони практикували дистанційні катехитичні заняття при храмах та школах.

На час вірусної епідемії Антикризисний центр УГКЦ опублікував *Богослужбові рекомендації* для створення безпечних умов перебування вірних у храмі. Зокрема, вони стосуються перебування в церкві, здійснення християнських похоронів, паломництва та Святих Таїн (Хрещення,

¹¹⁶ Пресслужба Секретаріату Синоду Єпископів УГКЦ. *Благодійний фонд “Шпиталь Шептицького” започатковує реабілітаційну програму для постковідних пацієнтів COVID-19.*

¹¹⁷ Департамент інформації УГКЦ. *Церква, яка допомагає людині: патріарший економ розповів про результати діяльності Антикризисного центру.*

Миропомазання, Євхаристії, Покаяння, Єлеопомазання, Подружжя та Священства).

Були й також проекти, які спрямовані і на матеріальну підтримку, і на психологічно-духовну. Зокрема, у Львові та Івано-Франківську за два місяці вдалось приготувати та роздати сумарно близько 10 000 харчових наборів потребуючим. Також у Патріаршому Домі та інших церковних приміщеннях приймали на обсервацію медичних працівників, які надавали допомогу тим, хто захворів на COVID-19. Окрім цього, Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я закупили 7 кисневих концентраторів та дають їх у безкоштовне користування. Щодо проектів, які спрямовані на психологічно-духовну підтримку, то можемо виділити два: *Онлайн-марафон духовно-психологічної підтримки*, який складався із 6 онлайн-лекцій та *Телефонна лінія психологічно-емоційної підтримки*. Також була започаткована *Реабілітаційна програма для постковідних пацієнтів COVчег*, яка полягає у тому, щоб нормалізувати роботу всього організму на фізичному і на емоційному рівнях.

Розділ III

РЕАКЦІЯ АПОСТОЛЬСЬКОГО ПРЕСТОЛУ ТА УГКЦ НА COVID-19

Пандемія COVID-19 заторкнула чи не всі ділянки нашого життя. Це потужний удар по людському здоров'ї, по економіці, соціальному та політичному житті. Не минула ця хвиля і церковних структур, адже довший час віряни не могли повернутись до звичайного ритму духовного життя: відвідування храмів та Богослужінь. Тому Апостольський Престол та УГКЦ підготували свою відповідь на Коронавірусну хворобу.

3. 1. Відповідь Апостольського Престолу на коронавірусну хворобу

20 березня 2020 року Папа Франциск створив *Комісію Ватикану з питань COVID-19*. Тим самим він висловлює церковну турботу про всіх людей, котрі стикаються із коронавірусною хворобою. Очільником комісії є Кардинал Пітер Тарксон¹. Папа Франциск доручив їй наступні завдання:

Перше, що стосується сьогодні: необхідність негайно, уважно та вчасно запропонувати конкретний знак підтримки Святого Отця та Церкви. Ми повинні запропонувати свій внесок у цю кризу. Це питання вживання заходів для підтримки помісних Церков, порятунку життів, допомоги найбіднішим. Друге стосується наслідків, майбутнього: мова йде про зміни. Папа переконаний, що ми переживаємо епохальні зміни, і він розмірковує про те, що послідує за кризою, економічні та соціальні наслідки пандемії, про те, з чим нам доведеться зіткнутися, і перш за все про те, як Церква може запропонувати себе як безпечну точку відліку для світу, загубленого перед несподіваною подією².

Від початку заснування Комісія Ватикану з питань COVID-19 активно розпочала працю та вже співпрацює із «Державним секретаріатом, Дикастерією з питань комунікацій, Caritas Internationalis, Папською академією науки та життя, Офісом папських благодійних організацій, Конгрегацією євангелізації народів та Ватиканською аптекою»³. Комісію поділено на п'ять груп:

1. Перша група займається працею над кризою вже і тепер. Вона попросила «нунціїв (папських представників) та єпископські конференції повідомити про

¹ Див. Vatican COVID-19 Commission. *Who we are* // www.humandevlopment.va (22.09.2021).

² Turkson P. *We must think of the aftermath of COVID-19 so we are not unprepared* // www.vaticannews.va (22.09.2021) (власний переклад).

³ Turkson. *We must think of the aftermath of COVID-19 so we are not unprepared*.

проблеми в галузі охорони здоров'я та гуманітарних питань, які потребують негайних заходів. Ніхто не повинен бути забутий: чи то ув'язнені, чи то вразливі групи населення»⁴.

2. Друга група виконує функцію вартового. Для цього «необхідно з'єднати найкращі уми в галузі екології, економіки, охорони здоров'я та громадської безпеки. Ця група працює у тісній співпраці з Папською академією життя, Папською академією наук та Папською академією суспільних наук»⁵.

3. Третя група займається тим, щоб «повідомляти роботу Комісії Ватикану з питань COVID-19, формувати нову обізнаність і закликати до поновлення зобов'язань за допомогою засобів соціальної комунікації»⁶.

4. Четверта група «розглядає усі можливі ініціативи щодо відносин з державами. Його координує Державний секретаріат. У цій сфері також є потреба в конкретних діях»⁷.

5. П'ята група має завдання «пошуку необхідних коштів у прозорий спосіб, сприяючи добродієчному переміщенню багатства»⁸.

Пітер Тарксон доповнює, що завданням Комісії Ватикану з питань COVID-19 є не замінити «дії помісних Церков, а допомогти їм. Ми на службі один одному. Ми б не зрозуміли, в який час ми живемо, якби вчинили інакше. Але саме таким чином Церква виявляє свою універсальність»⁹. Також, він зазначає, що «окрім благодійної діяльності, спрямованої на боротьбу із глобальним явищем пандемії, Церква повинна знайти інноваційні способи поширення правдивої інформації, аби протистояти дискримінаційному дискурсу, ненависті та стигматизації»¹⁰ ¹¹.

⁴ Turkson. *We must think of the aftermath of COVID-19 so we are not unprepared.*

⁵ ТАМ САМО.

⁶ ТАМ САМО.

⁷ ТАМ САМО.

⁸ ТАМ САМО.

⁹ ТАМ САМО.

¹⁰ «Тих, хто заражений коронавірусом або тих, кого підозрюють у зараженні вірусом» (Тарксон П. *Завдання Церкви в час пандемії: правдива інформація, духовна та матеріальна підтримка* // www.vaticannews.va (23.09.2021)).

¹¹ Тарксон. *Завдання Церкви в час пандемії: правдива інформація, духовна та матеріальна підтримка.*

Папа Франциск в енцикліці *Fratelli Tutti*¹² також зауважує сумну реальність, що хоч різні країни по-своєму реагували на пандемію, але все ж таки проявилася не готовність робити конкретні кроки спільно, діяти спільно. Виявилися розбіжності, які стоять на шляху спільного вирішення загальної проблеми¹³. Слушно зауважив Том Райт у своїй книзі *Бог і пандемія*, що «криза, спричинена COVID-19, по суті, зробила із цілим світом те саме, що й ураган Катріна з Новим Орлеаном у 2005 році: спустошивши все, показав, що політичні та соціальні підвалини вже прогнили»¹⁴.

Пандемія COVID-19 пригадує нам, що все людство – «одна спільнота, яка перебуває в одному човні, в якому нещастя одного шкодить усім. Пам'ятаймо, що ніхто не врятується сам, врятуємося тільки разом»¹⁵.

Протягом останніх десятиліть людство завзято переймалося розвитком економіки, технологій та вільного ринку. Але цей потужний удар неконтрольованого вірусу, від якого ще довго не могли винайти вакцини, змусив нас звернути свою увагу на всіх людей, а не на добробут лише деяких. Тепер можемо з певністю визнати, що «ми мріяли про розкіш і велич, а дійшли до збентеження, замкнутості й ізольованості. Ми сиділи в гаджетах – і втратили смак братерства. Ми шукали швидких і певних результатів – а тепер пригнічені нетерплячістю і неспокоєм. Нас полонив віртуальний світ – і ми втратили смак і запах реального світу»¹⁶.

Папа Франциск звертає нашу увагу на те, що найгіршою реакцією людини у постковідну добу було б:

ще більше устремління до споживацтва й нових форм егоїстичного самозахисту. Дай Боже, щоби після цього всього вже не було «їх», тільки «ми». Дай Боже, щоби це не був черговий трагічний епізод історії, який нас нічого не навчив. Дай Боже, щоби ці страждання не були даремними, щоби ми змогли перейти до нового життя й остаточно відкрити, що потребуємо себе взаємно і маємо взаємні борги, і щоб людство відродилося з усіма своїми обличчями, руками й голосами поза границями, які ми створили¹⁷.

¹² Ми всі брати.

¹³ Див. Папа Francesco. *Lettera Enciclica Fratelli Tutti* [PDF]. Vaticano 2020, 7.

¹⁴ Райт Т. *Бог і пандемія*. Львів 2021, 14.

¹⁵ Папа Francesco. *Lettera Enciclica Fratelli Tutti*, 32 (перекл. Кривобочок О.).

¹⁶ *Fratelli Tutti*, 33.

¹⁷ ТАМ САМО, 35.

Окрім цього, одержимість небагатьох людей споживацьким способом життя «може призвести лише до насильства та взаємознищення. *Спасайся, хто як може швидко перетвориться на війну всі проти всіх, і це буде гіршим від пандемії*»¹⁸.

За перші тижні пандемії життя багатьох людей кардинально змінилося. Для одних «залишатися вдома було можливістю зупинити шалені ритми життя, бути з коханими і насолоджуватись їхньою присутністю. Для інших – це був час стресу та невизначеності щодо своєї роботи, яку могли втратити та інших криз, які несла за собою пандемія»¹⁹. Також в перші місяці розповсюдження COVID-19 вірні не мали можливості фізично брати участь у літургійних відправах, але це не заставило їх почуватися поза спільнотою. Адже вони:

Молились поодинокі або в сім'ї, також за допомогою засобів соціального спілкування, духовно об'єднавшись і розуміючи, що обійми Господа вийшли за межі простору. Пастирська ревність та творча турбота священників допомогли людям продовжувати шлях віри та не залишатися наодинці перед болем та страхом. Ця священницька творчість, яка перемогла в деяких, небагатьох, *підліткових* висловлюваннях проти заходів влади, яка зобов'язана захищати здоров'я людей. Більшість були слухняними та креативними. Я захоплювався апостольським духом такої кількості священників, які дзвонили по телефону, стукали у двері, ходили по хатах: "Вам щось потрібно? Я роблю покупки ... ". Тисяча речей. Близькість, креативність, без сорому. Ці священники, які залишались близькими своїм людям у піклуванні та щоденному спілкуванні: вони були знаком втішної присутності Бога. Вони були батьками, а не підлітками. На жаль, не мало з них померло²⁰.

Префектом Конгрегації Божественного культу й дисципліни Святих Таїнств 12 вересня 2020 року було опубліковано лист «Служіння Літургії в період тривання пандемії COVID-19 та після її завершення»²¹. У ньому Кардинал Роберт Сара²² підкреслює дуже важливу роль, яку відіграли засоби комунікації, транслуючи Божественну Літургію тим, хто не мав можливості молитись у Храмі, однак:

Жодна трансляція не може зрівнятися з особистою участю чи замінити її. Більше того, лише самі такі трансляції несуть загрозу *віддалити нас від особистої та інтимної зустрічі з втіленням Богом, Який вручив Себе нам у реальний, а не віртуальний спосіб*. Тож коли будуть визначені та введені конкретні заходи для зменшення до мінімуму

¹⁸ Fratelli Tutti, 36.

¹⁹ Papa Francesco. *La vita dopo la pandemia* [PDF]. Vaticano 2020, 31 (власний переклад).

²⁰ Pope Francis. *Address of His Holiness Pope Francis to the doctors, nurses and healthcare workers from the Lombardy region* // www.vatican.va (25.09.2021) (власний переклад).

²¹ Sarah R. *Torniamo con gioia all'Eucaristia!* // www.osservatoreromano.va (25.09.2021).

²² «Був префект Конгрегації Божественного культу й дисципліни Святих Таїнств до 20 лютого 2021 року» (Владимиров В. *Папа принял отставку кардинала Роберта Сара* // www.vaticannews.va (25.09.2021)).

загрозу зараження вірусом, необхідно, аби всі наново зайняли своє місце в зібранні братів і сестер²³.

Окрім цього, Папа Франциск також підкреслює, що «близькість християн з Господом без спільноти, близькість без Хліба, близькість без Церкви, без народу, без Святих Таїнств є небезпечною. Вона може перетворитись у гностичну близькість, у близькість лише для мене, що є відокремленою від Божого люду»²⁴.

Папа запрошує нас усіх пройти дорогою зцілення для світу, який постраждав від COVID-19. Цей період випробування показує «крихкість людського існування та почуття взаємозалежності та взаємозв'язку»²⁵. Також Святіший Отець зауважує, що тільки разом можемо подолати пандемію. У цій боротьбі індивідуалізм, який включає власні політичні чи економічні інтереси, однозначно зайвий, адже «вийти із кризи ми повинні кращими людьми, які житимуть у здоровому суспільстві. І це можливе через спілкування з увагою до найслабших, бідних та сотворинь»²⁶.

Кожна людина володіє особливою гідністю, яку не можуть применшити ні COVID-19, ні тим паче державна влада. Цю гідність може применшити відмова в наданні медичної допомоги, особливо тим, хто не має на це коштів²⁷.

Папа Франциск також підкреслює, що COVID-19 – не єдина хвороба, з якою потрібно вести боротьбу. Пандемія виявила «ширші соціальні патології, а зокрема – спотворений погляд, який ігнорує гідність іншої людини. Іноді ми дивимось на ближніх, як на предмет, який потрібно використати та відкинути»²⁸. Однак це перечить Божому задуму щодо людини, оскільки Він «створив нас не як предмети, а як людей, яких люблять і які здатні любити. Він створив нас на Свій образ і подобу»²⁹.

Інший відблиск спотвореного погляду можна побачити у різного роду нерівностях та дискримінації, які проявляються у світі³⁰. Ділитися з бідними

²³ Коцур Т. Конгрегація: «віртуальна» Меса не замінює особисту участь в храмі // www.vaticannews.va (25.09.2021).

²⁴ Pope Francis. *Familiarity with the Lord* // www.vatican.va (25.09.2021) (перекл. Дзюраха Б.).

²⁵ Papa Francesco. *Guarire il mondo. Catechesi sulla Pandemia* [PDF]. Vaticano 2020, 6 (власний переклад).

²⁶ Papa Francesco. *Guarire il mondo. Catechesi sulla Pandemia*, 6.

²⁷ ТАМ САМО, 7.

²⁸ ТАМ САМО, 21.

²⁹ ТАМ САМО, 21.

³⁰ ТАМ САМО, 27.

«означає збагачувати один одного, - підкреслює Папа Франциск і додає: - Якщо є якісь структури чи окремі люди, які вважають інакше, то ми повинні працювати разом, щоб змінити їхню думку, щоб їх вилікувати»³¹.

Папа Франциск також підкреслює, що «небезпека інфікування вірусом повинна розповісти нам про інший тип інфекції: інфікування любов'ю, яке поширюється від серця до серця»³². Саме любов може зцілити нерівності, виявлені пандемією. Тому вона «не обмежується сім'єю або друзями, вона йде далі. Я люблю також тих, хто мене не знає та тих, хто спричиняє мені страждання або кого я вважаю ворогами»³³.

Бог доручив людині відповідальне завдання управителя землі. Це означає, що ми повинні оберігати нашу домівку. Сьогодні можемо спостерігати зовсім протилежну реальність, коли із управителів люди перетворились на егоїстичних споживачів. Ми забруднили землю та пограбували її добра³⁴. Екологічна криза, за словами Вальтера Каспера³⁵, «дає нам зрозуміти, що нещадна експлуатація природи спустошує землю, позбавляючи нас дому, у якому ми живемо»³⁶. Тому в нас «не буде майбутнього, якщо ми знищимо навколишнє середовище»³⁷.

Для того, щоб подолати пандемію кожен повинен запропонувати свій внесок, в міру можливостей та засобів, та нести відповідальність за одужання. Папа Франциск говорить про солідарність та субсидіарність. Щодо першого, то він зазначає, що одужання від пандемії повинне бути «спільним зобов'язанням, де усі працюють разом, щоб здійснити це зцілення. Натомість субсидіарність визнає, що, в деяких випадках людям потрібно допомагати і дозволили їм вкладати свій внесок у цю кризу»³⁸.

Кожен сьогодні стурбований наслідками пандемії COVID-19 і хоче повернутись до *нормального* життя. Однак ця *нормальність*, як зауважує Папа

³¹ Папа Francesco. *Guarire il mondo. Catechesi sulla Pandemia*, 29.

³² Каспер В. – Августин Д. *Християни в час пандемії коронавірусу. Передмова Папи Франциска*. Жовква 2020, 8.

³³ Папа Francesco. *Guarire il mondo. Catechesi sulla Pandemia*, 29.

³⁴ Див. Папа Francesco. *La vita dopo la pandemia*, 10.

³⁵ «Кардинал, доктор богослов'я, вислужений голова Папської ради з поширення християнської єдності» (Каспер – Августин. *Християни в час пандемії коронавірусу. Передмова Папи Франциска*, 10).

³⁶ Каспер – Августин. *Християни в час пандемії коронавірусу. Передмова Папи Франциска*, 24.

³⁷ Папа Francesco. *La vita dopo la pandemia*, 10.

³⁸ ТАМ САМО, 11.

Франциск, «не повинна включати соціальну несправедливість та екологічну деградацію. Пандемія – це криза, а з кризи не виходять однаковими: або ми виходимо кращими, або ми виходимо гіршими. Ми повинні вийти кращими, стати кращими»³⁹.

Нікому поки що не відомо, як зазначає Джордж Августин⁴⁰, скільки буде тривати коронавірус, але «ми повинні знати, що після кризи не можемо повертатись до звичної рутини»⁴¹.

Вальтер Каспер акцентує також на тому, що навіть коли науковці винайдуть ліки від коронавірусу, то «після цієї кризи світ вже не буде таким, яким був раніше. З медичної точки зору вірус буде знищений, однак у духовному, культурному та богословському вимірі буде представляти загрозу для нас ще довгий час»⁴².

Тому під час пандемії вартує говорити «не стільки про Бога, скільки про те, щоб говорити з Ним про кризу»⁴³. Адже «протягом історії християнства у різних критичних ситуаціях, спричинених епідеміями, стихійними лихами та війнами, віруючі розуміли себе як спільноту віри, яка триває на молитві»⁴⁴.

3. 2. РЕАКЦІЯ УГКЦ НА COVID-19

Реакцію УГКЦ на COVID-19 можна проаналізувати за декількома аспектами: *перший* – роздуми про те, як вижити в часах пандемії; *другий* – як «жити в пост-коронавірусному світі»⁴⁵, *третій* – те, як «*послужити* людині і людській спільноті, щоб збудувати більш гуманне і більш відповідне до Божого задуму майбутнє для себе і своїх нащадків»⁴⁶.

³⁹ Papa Francesco. *La vita dopo la pandemia*, 29.

⁴⁰ «Доктор богослов'я, професор догматики та фундаментальної теології на факультеті філософії та теології Hochschule Vallendar, душпастир священників у єпархії Роттенбург-Штутгарт» (Каспер – Августин. *Християни в час пандемії коронавірусу. Передмова Папи Франциска*, 54).

⁴¹ Каспер – Августин. *Християни в час пандемії коронавірусу. Передмова Папи Франциска*, 65.

⁴² ТАМ САМО, 17.

⁴³ ТАМ САМО, 75.

⁴⁴ ТАМ САМО, 79.

⁴⁵ Дзюрах Б. *Завершальний духовний роздум владики Богдана Дзюраха «Пандемія Covid-19. Відповідь християнина на нові виклики»* // synod.ugcc.ua (27.09.2021).

⁴⁶ Дзюрах. *Завершальний духовний роздум владики Богдана Дзюраха «Пандемія Covid-19. Відповідь християнина на нові виклики»*.

Спостерігаючи за поведінкою людей в часі коронавірусу, особливо на початку 2020 року, коли громадяни України чинили спротив щодо повернення на батьківщину тих, котрі опинилися в зоні небезпеки в Китаї, Блаженніший Святослав Шевчук пише, що:

Така реакція людей є зовсім не християнською. Можна зрозуміти, що людьми керує страх бути інфікованими, бо сучасні засоби безпеки, які пропонує медична система України, є ненадійними. Для того щоб перебороти страх, бракує відчуття людяності й чесноти християнської любові до ближнього. Не таким небезпечним є коронавірус, як вірус ненависті й зневаги до людини. Якщо коронавірус можна побороти різними медичними засобами, то від вірусу ненависті нас може захистити лише сила любові⁴⁷.

Однак, не всі реагували однаково на українців, котрі опинились у важкій ситуації, коли хотіли повернутись із центру поширення COVID-19. Владика Богдан Дзюрах у своїх роздумах про коронавірус розповів про одного священника, котрий «довідавшись, що евакуйованих з Китаю повезуть на карантин до Нових Санжар на Полтавщину, зателефонував до Владики і сказав: *Якщо буде потреба і можливість, я готовий послужити цим людям як медичний капелан*»⁴⁸. Також владика підкреслює:

Все ж, реакції упередження, нетерпимості, а то й відвертої ворожості у стосунку до хворих – реально чи лише потенційно, не можуть не засмучувати. У таких реакціях немає нічого людського, а радше тваринний інстинкт самозбереження або сліпе слідування за підбуренням чи цькуванням, що походять ззовні. Бракувало у цих реакціях відгуку тверезого розуму, люблячого серця, які могли б знейтралізувати панічний страх і перші відрухи ненависті і неприйняття⁴⁹.

Глава УГКЦ в одному з коментарів на коронавірус застерігає нас від «будь-якої стигматизації або якогось негативного ставлення до уражених вірусом COVID-19 чи тих, хто перебуває під підозрою щодо цієї недуги»⁵⁰. Також Блаженніший Святослав підкреслює, що «ніхто навмисне сам не хоче бути хворим на цю недугу. Людина може навіть не знати, що вона є хворою. Не потрібно ставитися з упередженням до свого ближнього. Бо Слово Боже і заповідь любові до ближнього діють навіть під час епідемії»⁵¹.

Пандемія вплинула на різні ділянки нашого життя, зокрема і на стосунки між людьми. Ми почали «дивитися одне на одного як на потенційну небезпеку і

⁴⁷ Шевчук С. *Не таким небезпечним є коронавірус, як вірус зневаги ближнього* // zdorovia.ugcc.org.ua (27.09.2021).

⁴⁸ Дзюрах Б. *Як вижити в період пандемії? Іспит на людяність* // synod.ugcc.ua (29.09.2021).

⁴⁹ Дзюрах. *Як вижити в період пандемії? Іспит на людяність*.

⁵⁰ Шевчук С. *Коронавірус: Коментар Блаженнішого Святослава, Глави УГКЦ* // news.ugcc.ua (30.09.2021).

⁵¹ Шевчук. *Коронавірус: Коментар Блаженнішого Святослава, Глави УГКЦ*.

загрозу. Нас застерігали від обіймів, від рукостискання, закликали підтримувати фізичну дистанцію одні до одних»⁵². У випадку захворювання:

міжлюдські зв'язки були виставлені на ще більш радикальні випробування: повна самоізоляція, відсутність будь-якого фізичного контакту, неможливість пригорнути кохану особу до грудей, щоб заспокоїти, взяти її за руку, просто побути поряд, щоб дати відчутти свою близькість, співчуття і ніжну любов, яка, як відомо, більше виражається жестами, ніж словами. На великі випробування були виставлені рівно ж відносини всередині сімей. З одного боку, час карантину дав можливість віднайти членам сім'ї час, якого завжди так *не вистачало* одне для одного, для дітей, для домашніх справ. З іншого боку, однак, тривале перебування вдома виставило міжлюдські стосунки на іспит, який не завжди було легко скласти. Пандемія виставила на пробу якість наших міжлюдських стосунків, обнаживши, неначе хірург скальпелем, усю правду про них. Але після *хірурга*, як правило, мусить попрацювати добрий *терапевт*. Хочеться вірити, що більшість наших родин, все ж таки, не тільки *вижили* у найважчий період карантину, але й прожили його з максимальною користю для усіх членів сім'ї, не зруйнувавши, а поглибивши стосунки⁵³.

Поняття *Домашньої Церкви*, яке ми часто чуємо від священників, виявило себе «у всій своїй конкретиці і близькості. Адже осердям молитовного і літургійного життя у цьому часі стала наново⁵⁴ українська віруюча сім'я, родина»⁵⁵.

Блаженніший Святослав Шевчук наголошує на тому, що з початком поширення COVID-19, ми «потрапили в стан хвороби, можливо, навіть гіршої, ніж коронавірус. Пандемія повністю виявила егоїзм людини і суспільства, який існував завжди»⁵⁶. Тому «закриваючи свого носа і рота медичною маскою, не заблокуймо свого серця муrom байдужості і злості! Навпаки — підживлюймо наше серце *киснем* ніжної і милосердної любові — Божої до нас, і нашої — до ближніх»⁵⁷.

Окрім цього, варто звернути нашу увагу на те, що «навіть коли ми захворіли на коронавірус, це ще не кінець світу. Ми повинні зробити все можливе, щоб

⁵² Дзюрах Б. *Пандемія Covid-19. Іспит на якість наших міжлюдських відносин* // synod.ugcc.ua (30.09.2021).

⁵³ Дзюрах. *Пандемія Covid-19. Іспит на якість наших міжлюдських відносин*.

⁵⁴ «*Наново*, бо подібний досвід наша УГКЦ вже мала у своїй нещодавній історії, а саме в катакомбному періоді. Тоді у приватних помешканнях організувалися монастирі і підпільні семінарії, вірні збиралися на молитву, а якщо пощастило, що завітав священник, то при зачинених вікнах і дверях відправлялися таємні богослуження. Ключову роль за цих обставин відігравали наші сім'ї, а першими і найголовнішими вчителями у вірі ставали наші батьки, дідуся і бабусі. Це вони, зберігши живу віру у своїх серцях, незважаючи на несприятливі зовнішні обставини, передали її нам — своїм дітям і внукам. Ще живе принаймні два покоління, яке застало і на власному досвіді пережило ті часи. І саме цей досвід, разом з пропозицією онлайн-богослужінь, припускаю, був дуже помічним, аби підтримати не просто жевріючим, а живим вогонь віри у серцях наших парафіян» (Дзюрах Б. *Іспит на автентичність нашої віри в Бога. Пандемія Covid-19* // synod.ugcc.ua (30.09.2021)).

⁵⁵ Дзюрах. *Іспит на автентичність нашої віри в Бога. Пандемія Covid-19*.

⁵⁶ Шевчук С. *Суспільство захворіло на децю більше, ніж коронавірус* // synod.ugcc.ua (02.10.2021).

⁵⁷ Дзюрах Б. *Закриваючи свого носа і рота медичною маскою, не заблокуймо свого серця муrom байдужості і злості* // synod.ugcc.ua (02.10.2021)

відновитися і жити далі. Світ після коронавірусу існуватиме. Натомість ми мусимо навчитися жити в нових обставинах та світі, який динамічно змінюється на наших очах»⁵⁸. Сучасні труднощі є «можливістю призадуматися над тим, як змінити свою недобру поведінку. Таким чином, сучасний коронавірус може бути для кожного з нас доброю нагодою перевірити своє життя, проаналізувати мету існування, вчинки, стремління, своє відношення до ближніх, до Бога і до природи»⁵⁹. В теперішніх обставинах «на кін поставлено не більше і не менше як нашу віру в Бога, в Його любов, у все те, що становить сутність християнства. У теперішніх обставинах наша віра випробовується на автентичність, на міцність, на життєдайність, а тому і на життєздатність»⁶⁰. У часі COVID-19 людство переживає:

Свою слабкість і безпорадність. З цього може бути дві дороги: одна — це уповання на Бога, щоби Він допоміг у випробуваннях, інша — це розчарування, ненависть, втрата надії на зміни, тобто ще дальший відхід від Бога. До другого шляху людину схиляє диявол — ворог людського роду. Нам варто пам'ятати, що не існує таких обставин, які ми з Божою допомогою не могли б подолати. Господь завжди відкритий для спілкування з Ним, в якому він дарує нам оптимізм, силу й мудрість⁶¹.

Блаженніший Святослав висловлюється, що пандемія є «об'єктивною даністю та фактом. Ми не знаємо, чому вона виникла, і навіть сучасна медична наука до кінця не розуміє всіх поведінкових характеристик коронавірусу»⁶². Але «такими є обставини, які мусимо усвідомити й навчитися в них жити. Тому що пандемія є певним попередженням, яке Господь Бог нам дає, — не карою, а нагодою чогось навчитися. Думаю, минулого року ми отримали немало уроків»⁶³.

Саме завдяки любові людина може в собі визволити «той потенціал добра, що його вклав у серце кожного Господь Бог»⁶⁴. Саме любов здатна «просвітлити розум до пізнання істини і укріпити волю для крокування дорогою істини аж до

⁵⁸ Шевчук. *Суспільство захворіло на дещо більше, ніж коронавірус.*

⁵⁹ Мартинюк Т. *Не буває віртуального духовного життя: хто любить свою Церкву, навіть у часах переслідування залишиться вірний Богові і вистійть випробування* // synod.ugcc.ua (02.10.2021).

⁶⁰ Дзюрах. *Закриваючи свого носа і рота медичною маскою, не заблокуймо свого серця муrom байдужості і злості.*

⁶¹ Мартинюк. *Не буває віртуального духовного життя: хто любить свою Церкву, навіть у часах переслідування залишиться вірний Богові і вистійть випробування.*

⁶² Шевчук С. *Погляньте, де більшість українців одужали від коронавірусу, — у сім'ї* // synod.ugcc.ua (02.10.2021).

⁶³ Шевчук. *Погляньте, де більшість українців одужали від коронавірусу, — у сім'ї.*

⁶⁴ Дзюрах Б. *Свобідний вибір кожного із нас. Виклики пандемії* // synod.ugcc.ua (03.10.2021).

смерті і навіть ціною смерті – смерті для власного егоїзму, самолюбства і гордині»⁶⁵.

Одне з основних завдань Церкви в часі COVID-19 «стати польовим госпіталем для хворого світу та увійти в самотність іншого з жестом любові. Вона здійснює це завдання через своє служіння»⁶⁶. Щодо внеску Церкви, то можемо виокремити «принаймні три ділянки, в яких служіння Церкви може стати особливо цінним та важливими для людства під сучасну пору і на довшу перспективу: 1) молитва і духовний супровід; 2) свідчення правди і просвітництво; 3) служіння милосердної любові»⁶⁷.

Молитва і духовний супровід: Починаючи від січня-лютого 2020 року ми неодноразово чули в наших храмах молитви:

За припинення пошесті, за здоров'я хворих та захист лікарів. Молитвою ми сповідуємо нашу віру у Бога, в руках Якого перебуває наша доля, визнаємо нашу залежність від Нього і виявляємо повну довіри відкритість до Його любові і милості, які запевняють нам повноту життя і спасіння посеред утисків і випробувань⁶⁸.

Відоме прислів'я «Як тривога, то до Бога не мусить нести в собі негативного відтінку поверхової релігійності, яка згадує про Бога лише тоді, коли навідується якесь лихо»⁶⁹. Навпаки, воно може:

Виразати спонтанний відрух віруючої особи, яка, як дитина до люблячого батька, звертається до свого Небесного Отця, з безсумнівним переконанням, що «Він єдиний дає мені безпечно жити» (див. Пс. 4, 9). Молитва не дозволяє людству задихнутися від браку життєдайного кисню Божої благодаті. В єднанні з Богом людський ум отримує необхідне світло, щоб розуміти зміст того, що відбувається навколо, зуміти *прочитати* в подіях і явищах Боже послання, яке завжди є посланням любові, надії і життя. Молитва рівно ж є джерелом внутрішньої сили, необхідної для подолання криз і недуг чи то духовного, чи навіть фізичного характеру. Той, хто щиро молиться і той, за кого щиро моляться, не може не відчувати на собі визволяючої сили благодаті Божої, яка приносить зцілення і мир, надію і спасіння⁷⁰.

Сьогодні одним із важливих та ефективних методів «здійснення духовної опіки є супровід. Цей метод може допомогти священнослужителям не повертатися до *старої нормальності*, яка була перед пандемією, а робити

⁶⁵ Дзюрах. *Свобідний вибір кожного із нас*.

⁶⁶ Дзюрах Б. *Як краще послужити ближньому і людству? Погляд надії у майбутнє* // synod.ugcc.ua (03.10.2021).

⁶⁷ Дзюрах. *Як краще послужити ближньому і людству? Погляд надії у майбутнє*.

⁶⁸ ТАМ САМО.

⁶⁹ ТАМ САМО.

⁷⁰ ТАМ САМО.

радикальні зміни на краще, починаючи з побудови здорових міжособових стосунків»⁷¹. При цьому:

Належить переосмислити та перебудувати форму душпастирювання, намагаючись бути поруч із людиною, супроводжуючи її на життєвому шляху. Щоб бути присутнім у житті своїх парафіян, щоб їх знати і вмти слухати, потрібно знайти до них дорогу через спілкування. Бути поруч із людиною, спілкуватися з нею та супроводжувати її в сучасних обставинах життя – це щось більше, аніж просто перейматися добром парафіян⁷².

Свідчення правди і просвітництво в народі: не менш важлива ділянка служіння Церкви в часі коронавірусної хвороби, адже «суперечлива, маніпулятивна чи інколи навіть неправдива інформація, яка від самого початку пандемії поширювалася в різних засобах масової інформації та в соціальних мережах світової павутини, не сприяла суспільному спокою, а радше навпаки, сіяла ще більшу паніку, тривогу, страх і непевність»⁷³. Тому сьогодні можемо говорити поряд з «епідемією та пандемією, також про інфодемію — тобто насадження напівправдивих, а то й відверто фейкових, маніпулятивних інформацій, які вбивають духовний імунітет людини, відбирають у неї здатність об'єктивно оцінити ситуацію, позбавляють її орієнтирів, спокою, надії»⁷⁴. У цьому напрямку поширення правдивої інформації:

Церква втішається великим рівнем довіри з боку суспільства. Проте, варто пам'ятати, що це не лише визнання за нею безапеляційного морального авторитету, випробуваного і перевіреного історією (на жаль, в історії Церква не завжди успішно складала іспит на довіру). Це також – тривалий *кредит* (в поточній мові так і говориться - *кредит довіри*), який Церква повинна безперервно сплачувати суспільству, з євангельською відвагою проголошуючи правду задля справжнього блага рідного народу в часто дуже несприятливих для цього народу і для себе зовнішніх обставинах. Бо зовнішні обставини, якими б драматичними вони не були, не можуть паралізувати і «відключити» в людині і в народі здатність до здорової оцінки і відповідальних рішень, тобто до всього того, що стоїть на сторожі гідності людини і справедливого ладу у суспільстві⁷⁵.

Настоятелям Церков складно в умовах пандемії, з одного боку, «ясно і однозначно повчати своїх вірян про необхідність дотримання правил карантину, а з іншого боку – мати відвагу реагувати на подвійні стандарти і непослідовність

⁷¹ Шевчук С. *Послання до духовенства УГКЦ на Великий четвер 2021 року Божого* // news.ugcc.ua (04.10.2021).

⁷² Шевчук. *Послання до духовенства УГКЦ на Великий четвер 2021 року Божого*.

⁷³ Дзюрах Б. *Одним із завдань Церкви у посткоронавірусному світі є свідчення правди і просвітництво* // synod.ugcc.ua (04.10.2021).

⁷⁴ Дзюрах Б. *Воскреслий Христос входить у нашу ситуацію смутку, розчарування і тривоги* // synod.ugcc.ua (04.10.2021).

⁷⁵ Дзюрах. *Одним із завдань Церкви у посткоронавірусному світі є свідчення правди і просвітництво*.

окремих представників політикуму і бізнесу, які спритно оминали, а то й відверто ігнорували приписи, які самі ж нещодавно встановили»⁷⁶. Так, під час одного симпозіуму, який:

проходив в Інституті св. Софії в Римі професор Паскуале Феррара⁷⁷ звернув увагу на відповідальність керівників і лідерів різного рівня за об'єктивне та чесне інформування людей щодо ситуації навколо пандемії, навіть якщо певна інформація буде неприємною на слух. По цьому пізнається якість здійснюваної політики, коли лідери вміють аргументувати, пояснювати та переконувати співгромадян у слушності таких чи інакших кроків, керуючись не політичною доцільністю, а виключно турботою про спільне благо⁷⁸.

І останнім і не менш важливим напрямком служіння Церкви під час пандемії є **служіння любові**, оскільки не достатньо лише «навчати, вказувати на загрози, перестерігати перед помилками чи картати за провини. Моралізаторство в ім'я релігії не допоможе стражденному подолати страх, нужду, голод і спрагу»⁷⁹. Потрібні «конкретні діла милосердя, які стануть найбільш переконливою проповіддю Христової Благовісті та вагомим свідченням нашої віри, яка, якщо вона жива і автентична, завжди і неодмінно виражається в ділах любови»⁸⁰.

Архієпископ Вінчесно Палья⁸¹ актуально зауважив, що «з одного боку ця пандемія показує, наскільки ми всі є взаємозалежними: те, що стається в якійсь одній частині світу, тепер заторкає увесь світ. З іншого боку підкреслює існуючі нерівності: ми всі знаходимося у такій самій бурі, проте не в тому самому човні. Хто має більш вразливий човен, той швидше потопає»⁸². Владика Богдан Дзюрах також зауважує що в цьому човні перебувають «перш за все убогі, самотні, пристарілі, ненароджені, мігранти, жертви воєн і конфліктів, різного роду нерівностей і несправедливості, усі, кого сучасний так званий *цивілізований* світ

⁷⁶ Дзюрах. *Одним із завдань Церкви у посткоронавірусному світі є свідчення правди і просвітництво.*

⁷⁷ «Паскуале Феррара (1958) є генеральним секретарем Європейського інституту в Флоренції. Він був керівником відділу планування політики Міністерства закордонних справ Італії з лютого 2009 року по червень 2011 року та речником Міністерства закордонних справ з липня 2006 року по січень 2009 року. В даний час він є помічником професора *Теорії міжнародного співтовариства* в інституті св. Софії в Римі» (School of Government Luiss Guido Carli. *Pasquale Ferrara // sog.luiss.it* (05.10.2021)).

⁷⁸ Дзюрах. *Одним із завдань Церкви у посткоронавірусному світі є свідчення правди і просвітництво.*

⁷⁹ Дзюрах. *Завершальний духовний роздум владика Богдана Дзюраха «Пандемія Covid-19. Відповідь християнина на нові виклики».*

⁸⁰ ТАМ САМО.

⁸¹ «Президент Папської Академії *За життя*» (Дзюрах. *Завершальний духовний роздум владика Богдана Дзюраха «Пандемія Covid-19. Відповідь християнина на нові виклики».*)

⁸² Дзюрах. *Завершальний духовний роздум владика Богдана Дзюраха «Пандемія Covid-19. Відповідь християнина на нові виклики».*

достатку і добробуту відкидає, маргіналізує, ігнорує»⁸³. Христовий учень зазнає «разом з іншими людьми тих самих загроз і випробувань, водночас переживає їх у світлі Воскресіння»⁸⁴. Він:

Просвічений світлом і натхнений благодаттю Святого Духа, пропонує світові нові підходи, альтернативні рішення задля розбудови *цивілізації любові* як втілення євангельського ідеалу і своє життєве завдання на цьому світі: Глобалізація байдужості продовжує загрожувати і випробовувати наш шлях... Нехай вона нас знайде як таких, що мають у собі необхідні антитіла справедливості, любові і солідарності. Ми не повинні боятися жити альтернативною цивілізацією любові, яка є *цивілізацією надії*: всупереч тривозі і страху, смуткові і пригнобленню, пасивності і втомі. Цивілізація любові будується щоденно, безнастанно. Передбачає залучення зусилля всіх. А тому передбачає спільноту, яка турбується про ближніх⁸⁵.

3. 3. МОРАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ВАКЦИНИ ВІД COVID-19

Протягом останніх місяців 2020 року Конгрегація Доктрини Віри отримувала ряд запитів щодо етичного аспекту використання вакцин проти коронавірусу, оскільки на етапі їх дослідження і виробництва «використовувались клітинні лінії взяті з тканини абортіваних дітей, які відбулися в минулому столітті»⁸⁶⁸⁷. Тому 21 грудня 2020 року був оприлюднений лист: «Зауваги щодо моральності використання деяких вакцин проти COVID-19»⁸⁸.

Варто зауважити, що на різних етапах виробництва вакцин від COVID-19 «використовувалась лінія ембріональних клітин HEK293. Лінія HEK293 – це клітини ембріональної нирки людини, взяті з абортіваного плоду і вирощені голландським біологом Алексом ван дер Ебом на початку 1970-х»⁸⁹. Окрім цього, будь-яка вакцина, яка «на своїх етапах розвитку використовує дані лінії ембріональних клітин людини»⁹⁰, не потребує нових абортів, оскільки вони

⁸³ Дзюрах. *Завершальний духовний роздум владика Богдана Дзюраха «Пандемія Covid-19. Відповідь християнина на нові виклики»*.

⁸⁴ ТАМ САМО.

⁸⁵ ТАМ САМО.

⁸⁶ «Мова іде про абортіваних ембріонів в 60-их, 70-их та 80-их роках минулого століття. Ці аборти не були зроблені з метою виготовлення вакцин, а з особистих причин жінок» (Школа біоетики УКУ. *Про вакцини від Covid-19 та етичні виклики* // www.vaticannews.va (06.10.2021)).

⁸⁷ Congregation for the doctrine of the Faith. *Note on the morality of using some anti-Covid-19 vaccines* // www.vatican.va (06.10.2021) (власний переклад).

⁸⁸ *Note on the morality of using some anti-Covid-19 vaccines*.

⁸⁹ Школа біоетики УКУ. *Про вакцини від Covid-19 та етичні виклики*.

⁹⁰ «На даний момент є 4 лінії ембріональних клітин, а саме: WI-38, MRC-5, HEK293 та PER.C6. Їхній вік 50-60 років» (Школа біоетики УКУ. *Про вакцини від Covid-19 та етичні виклики*).

постійно діляться і служать середовищем для того, щоб виробляти вакцини та/або перевіряти їх ефективність»⁹¹.

Фахівці Школи біоетики УКУ зазначають, що «вакцини від COVID-19, які на даний час (січень 2021 року) довели свою ефективність — або на етапі виготовлення, або на етапі тестування — використовували лінію ембріональних клітин HEK293»⁹². Є і «ті вакцини, які є етично бездоганними, але, на жаль, вони поки що знаходяться на етапі преклінічних досліджень. Це означає, що ми поки не можемо надати жодних даних стосовно їхньої ефективності»⁹³. Так, наприклад, вакцини від COVID-19:

Sinovac Biotech Co., Ltd (Китай), Moderna (США), Pfizer/BioNTech (США/Німеччина) на етапі тестування використовували лінію ембріональних клітин HEK293, виробник AstraZeneca (США і Англія) використовували HEK293 на всіх етапах виготовлення вакцин. Дані про вакцину від китайського виробника Sinopharm свідчать, що лінія клітин HEK293 не використовувалась на жодному етапі виробництва вакцини. Однак, також відомо, що з Європейських країн лише Угорщина затвердила вакцину виробника Sinopharm для рутинної вакцинації своїх громадян від COVID-19⁹⁴.

Тому у згаданому листі Апостольський Престол дав відповідь, за яких обставин можна використовувати вакцину від COVID-19, на різних етапах створення якої використовувались ембріональні клітини HEK293. Так, Конгрегація віровчення стверджує:

Якщо не існує альтернативного доступу до *етично бездоганих* вакцин, *морально прийнятним* є використання вакцин проти COVID-19, в розробці та виробництві яких використовувалися клітинні лінії, що походять з абортів плоду. Однак, це жодним чином не повинно сприйматися як моральне схвалення використання таких клітин, а на розробниках, виробниках і владі лежить обов'язок дбати про те, щоб були доступними етично прийнятні вакцини⁹⁵.

Окрім цього, їх застосування є морально прийнятним у країнах, де «лікарям і пацієнтам недоступні вакцини, вільні від етичних проблем, або їхнє розповсюдження ускладнене особливими умовами зберігання та транспортування, або влада в системі охорони здоров'я не дозволяє громадянам самостійно обирати вакцину»⁹⁶.

⁹¹ Школа біоетики УКУ. *Про вакцини від Covid-19 та етичні виклики*.

⁹² ТАМ САМО.

⁹³ ТАМ САМО.

⁹⁴ Школа біоетики УКУ. *Вакцини від коронавірусу: моральна перспектива* // bioethics.ucu.edu.ua (07.10.2021).

⁹⁵ Коцур Т. *Конгрегація Віровчення про моральну допустимість щеплень від Covid-19* // www.vaticannews.va (07.10.2021).

⁹⁶ Коцур. *Конгрегація Віровчення про моральну допустимість щеплень від Covid-19*.

Також вагомою причиною для того, щоб «вважати морально дозволеним застосування цих щеплень є те, що форма співучасті в злі (матеріальна пасивна співучасть) виконаного абортів, з якого походять зазначені клітинні лінії, з боку того, хто використовує вакцини, які з них походять, є віддаленою»⁹⁷. Моральний обов'язок уникати «такої пасивної матеріальної співучасті не є зобов'язуючим, якщо існує серйозна загроза, як от поширення серйозного патогенного чинника, який інакше неможливо стримати. В цьому випадку йдеться про пандемічне поширення вірусу SARS-CoV-2, який викликає COVID-19»⁹⁸. Тому потрібно вважати, що «в цьому випадку можна використовувати всі щеплення, клінічно визнані як безпечні та ефективні, із сумлінням, впевненим у тому, що вдаватися до таких вакцин не означатиме формальну співучасть в аборті, з якого походять клітини, з допомогою яких були вироблені вакцини»⁹⁹.

Окрім цього, слід зазначити, що «морально дозволене використання цих типів вакцин, з огляду на особливі обставини, які вчиняють його таким, не може становити в собі легітимізацію, навіть непряму, практики абортів та передбачає неприйнятність цієї практики з боку тих, які до них вдаються»¹⁰⁰. Водночас, у листі наголошується на тому, що:

Для практичного розуму виглядає очевидним, що вакцинація не є, з норми, моральним обов'язком, а тому повинна бути добровільною¹⁰¹. Але, в будь-якому разі, з етичної точки зору моральність вакцинації залежить не тільки від обов'язку захищати власне здоров'я, але також від обов'язку прямувати до спільного добра. Й це добро, за відсутності інших засобів для запобігання епідемії, може рекомендувати щеплення, особливо, задля захисту слабких і тих, які наражаються. Тому ті, які відмовляються від щеплення з мотивів сумління, повинні за допомогою інших профілактичних засобів і належної поведінки дбати про те, щоби не стати переносниками інфекційного чинника. Особливим чином вони повинні запобігти будь-якій загрозі для здоров'я тих, хто не може зробити щеплення через клінічні чи іншого характеру протипоказання¹⁰².

⁹⁷ Коцур. Конгрегація Віровчення про моральну допустимість щеплень від Covid-19.

⁹⁸ Школа біоетики УКУ. Про вакцини від Covid-19 та етичні виклики.

⁹⁹ Коцур. Конгрегація Віровчення про моральну допустимість щеплень від Covid-19.

¹⁰⁰ ТАМ САМО.

¹⁰¹ Глава УГКЦ Блаженніший Святослав Шевчук також наголошує, що «навіть за офіційного підтвердження, що вакцина є безпечною та доступною, держава має лишити людині простір особистої свободи» (Шевчук С. Вакцинація є особистою справою кожної людини, вона має бути добровільною // news.ugcc.ua (07.10.2021)).

Окрім цього, Всеукраїнська рада Церков і релігійних організацій звернулися до органів державної влади України, щоб вони у питанні вакцинації населення «не створювали умови відкритого чи прихованого примусу, порушуючи тим самим природні права людини. Ніщо, навіть пандемія, не може стати підставою для впровадження тоталітарного контролю над людиною» (Всеукраїнської ради Церков і релігійних організацій. Заява щодо початку процесу вакцинації від COVID-19 в Україні // news.ugcc.ua (07.10.2021)).

¹⁰² Коцур. Конгрегація Віровчення про моральну допустимість щеплень від Covid-19.

Також наголошується на додатковому моральному обов'язку фармацевтичних компаній, урядів та «міжнародних організацій забезпечити, аби ефективні та безпечні з медичної точки вакцини, як також етично прийнятні, були доступними також і в бідніших країнах, у спосіб, який не буде для них обтяжливим. Бо відсутність такого доступу ставатиме додатковим фактором дискримінації та несправедливості»¹⁰³.

І останнє, на чому наголошує Конгрегація віровчення у листі *Зауваги щодо моральності використання деяких вакцин проти COVID-19* - це те, що «пріоритетом повинно бути щеплення певних людей у всіх країнах, а не всіх людей у певних країнах. Слід уникати того, що деякі країни отримували вакцину пізно через попередні масштабні закупівлі багатшими державами»¹⁰⁴.

Аналізуючи вище сказане, можемо зробити певні висновки. Як відповідь Апостольської столиці на пандемію була створена Ватиканська комісія з питань COVID-19¹⁰⁵. Їй було доручено такі завдання: перше стосується сьогодення, тобто який внесок Католицька Церква готова вкласти у цю кризу (підтримка помісних Церков, опіка найбіднішими та порятунок життів); друге завдання стосується майбутнього – як «Церква може запропонувати себе як безпечну точку відліку для світу, загубленого перед несподіваною подією»¹⁰⁶. Окрім цього, Папа Франциск підкреслює, що людство є однією спільнотою, а тому мусимо разом боротись із коронавірусом, оскільки ніхто сам не врятується. Понтифіка бентежить егоїзм багатих, які не бачать потребуючих, особливо в час COVID-19. Папа Франциск говорить про спотворений погляд на іншого, який виявляється у порушенні гідності ближнього, нерівностях та дискримінації. Цей спотворений погляд може виправити лише любов, яка спрямовується не лише до тих, хто мені подобається, чи тих, кого я знаю, але й до тих, хто потребує допомоги, тих, кого я не знаю, або й до тих, кого я вважаю ворогами.

¹⁰³ Коцур. *Конгрегація Віровчення про моральну допустимість щеплень від Covid-19*.

¹⁰⁴ Комісія Ватикану з питань Covid-19. *Доступ до вакцинації — питання справедливості* // synod.ugcc.ua (08.10.2021).

¹⁰⁵ Див. Vatican COVID-19 Commission. *Who we are*.

¹⁰⁶ Turkson. *We must think of the aftermath of COVID-19 so we are not unprepared*.

Однак не лише негативне приніс із собою коронавірус. Також є і позитивне. Ця пандемія зупинила шалений ритм нашого життя, допомогла близьким людям, попри кар'єру чи особисті справи, насолоджуватись перебуванням поруч. Понтифік запрошує кожного пройти дорогою зцілення від пандемії. Ми повинні вийти із неї іншими, переміненими та кращими. Це можливо завдяки спілкуванню та увазі до бідних і найслабших. Блаженніший Святослав закликає уникати будь-якого негативного ставлення до заражених вірусом COVID-19, оскільки навмисно ніхто сам захворіти не хоче. Коли ми захворіли, то повинні зробити все, що в наших силах, щоб відновитись і жити далі. Потрібно зрозуміти, що пандемія є не карою, а можливістю переглянути своє життя та побачити те, що ми можемо в собі змінити. Можемо виділити декілька ділянок, у яких служіння Церкви є особливо важливим: «молитва і духовний супровід, свідчення правди і просвітництво, служіння милосердної любові»¹⁰⁷.

Щодо моральної відповіді Церкви на використання вакцин від COVID-19 «в розробці та виробництві яких використовувалися клітинні лінії, що походять з абортів плоду»¹⁰⁸, то Конгрегація Віровчення стверджує, що можна використовувати їх, і це буде морально прийнятним до тих пір, поки «не існує альтернативного доступу до етично бездоганних вакцин»¹⁰⁹. Однак це не означає, що Церква прихильно ставиться до абортів або цим виступає за легітимізацію цієї практики. Вакцинація повинна бути добровільною. З етичної точки зору «моральність вакцинації залежить не тільки від обов'язку захищати власне здоров'я, але також від обов'язку прямувати до спільного добра. Й це добро, за відсутності інших засобів для запобігання епідемії, може рекомендувати щеплення, особливо, задля захисту слабких і тих, які наражаються»¹¹⁰. Тому ті, хто відмовився вакцинуватись, через особисті переконання чи з мотивів сумління, повинні докласти усіх зусиль, щоб вберегти себе та ближніх.

¹⁰⁷ Дзюрах. *Як краще послужити ближньому і людству? Погляд надії у майбутнє.*

¹⁰⁸ Коцур. *Конгрегація Віровчення про моральну допустимість щеплень від Covid-19.*

¹⁰⁹ ТАМ САМО.

¹¹⁰ ТАМ САМО.

ВИСНОВКИ

У роботі досліджено реакцію Української Греко-Католицької Церкви на пандемію COVID-19.

У першому розділі охарактеризовано явище пандемії, представлено відомості про коронавірусну хворобу 2019 року, описано статистику поширення COVID-19 в Україні та висвітлено вказівки Українського Уряду щодо дотримання заходів безпеки в часі поширення даної хвороби.

У світі можемо спостерігати виникнення нових захворювань та інфекцій. Коли вони охоплюють одночасно велику кількість людей, то виникає епідемія. Вона, натомість може перерости у пандемію, яка за короткий проміжок часу вражає населення кількох країн. Переважно на цьому етапі розвитку інфекції у більшості осіб відсутній імунітет, не винайшли ще вакцини та лікарі не мають чітких вказівок щодо лікування даної хвороби.

Щось подібне можемо побачити з інфекцією COVID-19, яку вперше зафіксували 31 грудня 2019 року у місті Ухань, що в Китаї. Згодом вона почала стрімко поширюватись та 11 березня 2020 року офіційно була визнана пандемією. COVID-19 спричинює вірус SARS-CoV-2. Ця хвороба є сьомим випадком коронавірусу у людей. Перебіг хвороби може бути легким, середнім або важким. У дітей переважно легкий перебіг хвороби та вищий відсоток (40%) безсимптомних випадків у порівнянні із дорослими (20%).

29 листопада 2020 року в Україні вперше виявлено випадок коронавірусної хвороби. Тому Українська Влада була змушена робити певні кроки для запобігання поширенню COVID-19. Зокрема, публікували рекомендації щодо засобів індивідуального захисту та допомоги хворим на коронавірус. Запровадили карантин та вводили карантинні обмеження відповідно до епідеміологічної ситуації. Окрім цього, українська влада запровадила адаптивний карантин та рівні епіднебезпеки (зелений, жовтий, помаранчевий та червоний). Кожен рівень передбачає послаблення або посилення карантинних обмежень.

У другому розділі було проаналізовано присутність УГКЦ у медіапросторі та представлено розвиток цієї присутності в часі COVID-19. Також висвітлено

рекомендації Антикризогового центру УГКЦ щодо здійснення богослужінь та Святих Таїнств під час епідемії. Окрім цього, представлено проекти Української Греко-Католицької Церкви в часі поширення COVID-19.

До початку пандемії коронавірусу УГКЦ вела активну працю в медіапросторі. Починаючи від 2004 року функціонують офіційні сайти Української Греко-Католицької Церкви (ugcc.ua, news.ugcc.ua), на яких публікують актуальну інформацію, яка стосується діяльності УГКЦ, прийнятих рішень Синоду Єпископів, головних новин та анонсів. Окрім цього, на цих інтернет-ресурсах містяться звернення, послання, листи, проповіді та промови Блаженнішого Святослава. Також від 2019 року працює сайт Синоду Єпископів УГКЦ (synod.ugcc.ua), де публікуються проповіді, промови, інтерв'ю та коментарі єпископів, інформація про скликання та рішення Синоду. Ще одним медіаресурсом УГКЦ є Живе телебачення, яке ще до коронавірусу чимало досягнуло. Зокрема, воно створює документальні фільми, програми та прямі трансляції Богослужінь. Тому в часі коронавірусу УГКЦ розвинула свою діяльність в медіапросторі. Особливо це стосується онлайн-трансляцій богослужінь (Живе телебачення, парафіяльні сайти та фейсбук-сторінки) та медійних проектів (читання Святого Письма, онлайн молитви, відповіді на різноманітні запитання та онлайн катехитичні школи для дітей).

Також, щоб створити в храмах безпечні умови в часі поширення епідемії, Антикризоговим центром УГКЦ були підготовлені *Богослужбові рекомендації*, в яких наголошується на тому, щоб вірні приходили на молитву здоровими, а в церквах створити умови для безпечного перебування (антисептик при дверях, регулярне мокре прибирання й провітрювання, огороження тетраподу від поцілунків, присутність лише в масках та дотримування рекомендованої дистанції). Було подано окремі рекомендації для здійснення Святих Таїнств. Окрім вже зазначеного, перед здійсненням чину Хрещення та Миропомазання потрібно обробити руки антисептиком та одягти рукавички. Також одна посудина з елеєм повинна бути для одного хрищенника, а для помазання використовувати вушні палички. Щодо Таїнства Євхаристії, то рекомендується

опрацювати чашу та дискос антисептиком перед Проскомидією, а під час причащення вірних після кожного причасника класти ложечку в розчин спирту та протирати рушничком. Єлеопомазання під час епідемії слід здійснювати одному священнику. Під час Таїнства Подружжя обручки один одному накладають самі молодята (те ж саме стосується і свічок), Євангеліє повинно бути задалегіть опрацьоване антисептиком, а обряд спільної Чаші не здійснюється. Щодо священничого рукоположення, то диякони та пресвітери під час богослужінь не прикладаються до хреста, Євангелія та рук єпископа. Також, причащення пресвітерів відбувається вмоканням Тіла Христового у Кров Христову.

Окрім вказаного, УГКЦ організувала фонд підтримки в часі COVID-19, кошти із якого використали для роздачі харчових наборів потребуючим, покупки медичного обладнання та підтримки *Реабілітаційної програми COVчег*. У Патріаршому Домі та інших церковних приміщеннях медпрацівники мали можливість пройти обсервацію, щоб не наражати на небезпеку своїх близьких. Також були організовані проекти духовно-психологічної та психологічно-емоційної підтримки.

В третьому розділі проаналізовано реакцію Апостольського Престолу та УГКЦ на COVID-19, а також представлено відповідь Церкви на моральність використання деяких вакцин від коронавірусної хвороби.

Папа Франциск засигналізував, що пандемія COVID-19 виявила неготовність різних держав об'єднати зусилля, щоб подолати цю кризу. Він наголошує на тому, що ціле людство перебуває в одному човні. Тому нещастя однієї особи заторкає усіх. Коронавірус зупинив шалені ритми буденності та дав можливість переглянути своє життя. Папа закликає, щоб люди у постковідну добу не продовжували егоїстичного споживацтва, яке спустошує землю, адже це призведе до екологічної кризи.

Пандемія виявила що в сьогоденнішньому світі погляд на іншу особу є дещо спотвореним. Це виявляється в різного роду нерівностях та дискримінації, що вже перекреслює гідність людини, яка створена на образ і подобу Богу. Тому

Понтифік закликає усіх людей звернути свою увагу на потребуєчих. Саме любов, за його словами, може виправити ситуацію.

Папа Франциск також запрошує кожну людину пройти шлях зцілення від пандемії. Цей шлях передбачає кардинальну перемену свого життя. Люди повинні вийти із даної кризи кращими, ніж були до того. Тому кожна особа, як член людської спільноти, повинна запропонувати свій внесок у подолання пандемії.

Реакцію УГКЦ на COVID-19 можна умовно поділити на три частини: духовні настанови про те, як вижити в час пандемії; як жити пост-ковідну добу та як церква може послужити окремій особі та людській спільноті. Владика Богдан Дзюрах зауважує, що пандемія виставила міжлюдські стосунки та взаємини в середині сімей на радикальні випробування, які не завжди було легко скласти (самоізоляція від оточення, відсутність фізичного контакту та сімейні кризи внаслідок втрати роботи). Але й позитивним є те, що члени сім'ї, які в буденності були заклопотані своїми справами та не мали часу одне для одного мали можливість перебувати разом. Також владика Богдан Дзюрах наголошує на тому, що COVID-19 повністю виявив егоїзм людини й суспільства. Тому саме любов здатна перебороти самолюбство та гординю. Але потрібно пам'ятати, що світ буде існувати далі й після коронавірусу. Нам потрібно навчитися жити в обставинах, які склалися завдяки COVID-19. Також можна виділити декілька напрямків, у яких служіння УГКЦ є особливо значущим: молитва, духовний супровід, свідчення правди та служіння милосердної любові.

Щодо відповіді Церкви на моральність використання вакцин від COVID-19, то *Конгрегація доктрини віри* дала на це чітку відповідь, що допоки у вільному доступі не буде морально бездоганних вакцин від коронавірусу, доти морально оправданим буде використання таких щеплень, у процесі створення яких використовувались клітинні лінії абортіваних дітей. Моральність вакцинації також залежить не лише від оберігання власного здоров'я, але й від прямування до спільного добра.

Отож, коронавірус став великим викликом для цілої людської спільноти. Тому Папа Франциск, Апостольська Столиця та Глава УГКЦ разом із духовенством в цей час були поруч зі своїми вірними, які мали моральну та духовну потребу. Всі дії церкви вказують на те, що вона не стоїть осторонь, а виходить назустріч людині.

Труднощі в написанні цієї праці були пов'язані із браком друкованих джерел. Невелика кількість наукових публікацій було використано в роботі. Оскільки пандемія коронавірусу є захворюванням нашого часу, тому важливо було використовувати офіційні дані, що подані на вебсайтах: Міністерства Охорони Здоров'я України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, Апостольської Столиці та Української Греко-Католицької Церкви.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Papa Francesco. *Guarire il mondo. Catechesi sulla Pandemia* [PDF]. Vaticano 2020.
2. Papa Francesco. *La vita dopo la pandemia* [PDF]. Vaticano 2020.
3. Бічинг Н. – Фовлер Р. *Коронавірусна хвороба 2019* [PDF]. Лондон 2020.
4. Каспер В. – Августин Д. *Християни в час пандемії коронавірусу. Передмова Папи Франциска*. Жовква 2020.

Документи Церкви

1. Congregation for the doctrine of the Faith. *Note on the morality of using some anti-Covid-19 vaccines // The Holy See* www.vatican.va (06.10.2021).
2. Papa Francesco. *Lettera Enciclica Fratelli Tutti* [PDF]. Vaticano 2020, 7-36.
3. Шевчук С. *Послання до духовенства УГКЦ на Великий четвер 2021 року Божого*. 27 березня 2021 // *Новини УГКЦ* news.ugcc.ua (04.10.2021).

Інтернет-джерела

1. Sarah R. *Torniamo con gioia all'Eucaristia*. Febbraio 12, 2020 // *L'OSSERVATORE ROMANO* www.osservatoreromano.va (22.09.2021).
2. Turkson P. *We must think of the aftermath of COVID-19 so we are not unprepared*. March 15, 2020 // *News from the Vatican* www.vaticannews.va (22.09.2021).
3. Департамент інформації УГКЦ. *Антикризовий центр УГКЦ публікує "Богослужбові рекомендації на час вірусної епідемії"*. 26 червня 2020 // *Новини УГКЦ* news.ugcc.ua (18.10.2021).
4. Департамент інформації УГКЦ. *Допоможемо разом: як УГКЦ реагує на виклики пандемії*. 10 квітня 2020 // *Українська Греко-Католицька Церква* ugcc.ua (21.10.2021).

5. Департамент інформації УГКЦ. *Церква, яка допомагає людині: патріарший економ розповів про результати діяльності Антикризового центру.* 19 травня 2020 // Українська Греко-Католицька Церква ugcc.ua (21.10.2021).
6. Дзюрах Б. *Завершальний духовний роздум владыки Богдана Дзюраха «Пандемія Covid-19. Відповідь християнина на нові виклики».* 10 вересня 2020 // Синод Єпископів УГКЦ synod.ugcc.ua (27.09.2021).
7. Дзюрах Б. *Закриваючи свого носа і рота медичною маскою, не заблокуймо свого серця муrom байдужості і злості.* 29 березня 2020 // Синод Єпископів УГКЦ synod.ugcc.ua (02.10.2021).
8. Дзюрах Б. *Іспит на автентичність нашої віри в Бога. Пандемія Covid-19.* 3 вересня 2020 // Синод Єпископів УГКЦ synod.ugcc.ua (30.09.2021).
9. Дзюрах Б. *Одним із завдань Церкви у посткоронавірусному світі є свідчення правди і просвітництво.* 9 вересня 2020 // Синод Єпископів УГКЦ synod.ugcc.ua (04.10.2021).
10. Дзюрах Б. *Пандемія Covid-19. Іспит на якість наших міжлюдських відносин.* 2 вересня 2020 // Синод Єпископів УГКЦ synod.ugcc.ua (30.09.2021).
11. Дзюрах Б. *Як вижити в період пандемії? Іспит на людяність.* 1 вересня 2020 // Синод Єпископів УГКЦ synod.ugcc.ua (29.09.2021).
12. Дзюрах Б. *Як краще послужити ближньому і людству? Погляд надії у майбутнє.* 8 вересня 2020 // Єпископів УГКЦ synod.ugcc.ua (03.10.2021).
13. Живе телебачення. *Інтерв'ю з патріаршим економом о. Любомиром Яворським. Служіння УГКЦ під час COVID-19.* 18 травня 2020 // [youtube.com](https://www.youtube.com) (21.10.2021).
14. Комісія Ватикану з питань Covid-19. *Доступ до вакцинації — питання справедливості.* 30 грудня 2020 // Синод Єпископів УГКЦ synod.ugcc.ua (08.10.2021).
15. Коцур Т. *Конгрегація Віровчення про моральну допустимість щеплень від Covid-19.* 21 грудня 2020 // *Новини з Ватикану* www.vaticannews.va (07.10.2021).

16. Тарксон П. *Завдання Церкви в час пандемії: правдива інформація, духовна та матеріальна підтримка*. 10 червня 2021 // *Новини з Ватикану* www.vaticannews.va (23.09.2021).

17. Шевчук С. *Вакцинація є особистою справою кожної людини, вона має бути добровільною*. 1 лютого 2021 // *Новини УГКЦ* news.ugcc.ua (07.10.2021).

18. Шевчук С. *Не таким небезпечним є коронавірус, як вірус зневаги ближнього*. 20 лютого 2020 // *Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я* zdorovia.ugcc.org.ua (27.09.2021).

19. Шевчук С. *Суспільство захворіло на децю більше, ніж коронавірус*. 27 січня 2021 // *Синод Єпископів УГКЦ* synod.ugcc.ua (02.10.2021).

20. Школа біоетики УКУ. *Про вакцини від Covid-19 та етичні виклики*. 8 лютого 2021 // *Новини з Ватикану* www.vaticannews.va (06.10.2021).

Допоміжна література

1. Habicht M. *Epidemics and pandemics in the history of humankind and how governments dealt with them. A review from the Bronze Age to the Early Modern Age*. Australia 2020.

2. Міністерство охорони здоров'я України. *Стандарт екстреної медичної допомоги «Коронавірусна хвороба (COVID-19)»*. 28 березня 2020 [PDF]. Київ 2020.

3. Міністерство охорони здоров'я України. *Стандарти медичної допомоги «COVID-19»* [PDF]. Київ 2020.

4. Міністерство охорони здоров'я України. *Додаток 10 до Стандартів медичної допомоги COVID-19. Рекомендації з догляду за пацієнтом з COVID-19 в домашніх умовах* [PDF]. Київ 2020.

5. *Пандемія* / Лагутіна А. (ред.). *Словник української мови*. Т. 6. Київ 1975.

6. Райт Т. *Бог і пандемія* / перекл. Пастушук Г. Львів 2021.

Інтернет-ресурси

1. *Covid-19: First vaccine given in US as roll-out begins*. December 14, 2020 // *British Broadcasting Corporation* bbc.com (5.10.2021).
2. *Pfizer та Biontech досягли успіху в розробці вакцини-кандидата проти Covid-19* // pfizer.ua (5.10.2021).
3. Pope Francis. *Address of His Holiness Pope Francis to the doctors, nurses and healthcare workers from the Lombardy region*. June 20, 2020 // *The Holy See* www.vatican.va (25.09.2021).
4. Pope Francis. *Familiarity with the Lord*. April 17, 2020 // *The Holy See* www.vatican.va (25.09.2021).
5. School of Government Luiss Guido Carli. *Pasquale Ferrara* // *School of Government Luiss Guido Carli* sog.luiss.it (05.10.2021).
6. Vatican COVID-19 Commission. *Who we are* // *Dicastery for promoting integral human development* www.humandevlopment.va (22.09.2021).
7. Бабенко О. *Патріарший Дім продовжили надавати для проживання медиків на обсервації до кінця червня*. 26 червня 2020 // *Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я* zdrogovia.ugcc.org.ua (22.10.2021).
8. Благодійний фонд Імені Митрополита Андрея Шептицького УГКЦ. *Християнська солідарність у час коронавірусу змінює форму, але не згасає* // *Мудра Справа. Платформа взаємодії* mudrasprava.fund (22.10.2021).
9. Ваннек Л. *Найбільш смертоносні пандемії в історії*. 17 березня 2020 // *Радіо Свобода* www.radiosvoboda.org (19.02.2021).
10. Вергін Ю. *COVID-19: довгострокові наслідки коронавірусної хвороби*. 13 січня 2021 // *Deutsche Welle* www.dw.com (12.03.2021).
11. Верховна Рада України. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)*. 17 березня 2020 // *Законодавство України* zakon.rada.gov.ua (01.04.2021).
12. Владимиров В. *Папа прийняв отставку кардинала Роберта Сара*. 20 лютого 2021 // *Новости Ватикана* www.vaticannews.va (25.09.2021).

13. Всемирная организация здравоохранения. *Основные сведения о COVID-19*. 12 октября 2020 // *World Health Organization who.int* (05.03.2021).
14. Всеукраїнської ради Церков і релігійних організацій. *Заява щодо початку процесу вакцинації від COVID-19 в Україні*. 24 лютого 2021 // *Синод Єпископів УГКЦ news.ugcc.ua* (07.10.2021).
15. Галлахер Д. *Кому найбільше загрожує тривалий ковід*. 21 жовтня 2020 // *Британська Телерадіомовна Корпорація bbc.com* (05.03.2021).
16. Гоголь Х. *Де і як проходять обсервацію медики з львівських лікарень*. 10 червня 2020 // *Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я zdogovia.ugcc.org.ua* (22.10.2021).
17. Гоголь Х. *Львівські медики 8-ї лікарні поселились на обсервацію у Патріарший дім*. 15 квітня 2020 // *Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я zdogovia.ugcc.org.ua* (22.10.2021).
18. Департамент інформації УГКЦ. *“Допомога тим, хто справді потребує, буде для мене найкращим подарунком”, – Блаженніший Святослав у переддень ювілею*. 4 травня 2020 // *Українська Греко-Католицька Церква ugcc.ua* (21.10.2021).
19. Департамент інформації УГКЦ. *Біографії єпископів* // *Українська Греко-Католицька Церква ugcc.ua* (11.10.2021).
20. Департамент інформації УГКЦ. *Богослужбові рекомендації на час вірусної епідемії*. 26 червня 2020 // *Патріарший паломницький центр УГКЦ pilgrimage.in.ua* (10.10.2021).
21. Департамент інформації УГКЦ. *Глава УГКЦ* // *Українська Греко-Католицька Церква ugcc.ua* (11.10.2021).
22. Департамент інформації УГКЦ. *Медіаресурс УГКЦ* // *Медіаресурс Української Греко-Католицької Церкви ugcc.tv* (11.10.2021).
23. Департамент інформації УГКЦ. *Новини УГКЦ* // *Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви news.ugcc.ua* (11.10.2021).
24. Департамент інформації УГКЦ. *Про нас* // *Медіаресурс Української Греко-Католицької Церкви ugcc.tv* (11.10.2021).

25. Департамент інформації УГКЦ. *Релігійні лідери обговорили з Прем'єр-міністром України відзначення релігійних свят в умовах карантину*. 23 квітня 2021 // Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви news.ugcc.ua (23.04.2021).

26. Департамент інформації УГКЦ. *Українська Греко-Католицька Церква* // Українська Греко-Католицька Церква ugcc.ua (11.10.2021).

27. Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України. *Опубліковано постанову Уряду про послаблення карантинних обмежень*. 7 травня 2020 // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України www.kmu.gov.ua (05.04.2021).

28. Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України. *Уряд ухвалив рішення про послаблення карантину з 22 травня*. 20 травня 2020 // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України www.kmu.gov.ua (06.04.2021).

29. Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України. *Денис Шмигаль: Подовження дії адаптивного карантину — це потрібний крок для гарантування безпечного середовища українцям*. 13 жовтня 2020 // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України www.kmu.gov.ua (10.04.2021).

30. Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України. *Уряд запровадив посилений карантин з 8 до 24 січня*. 9 грудня 2020 // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України www.kmu.gov.ua (13.04.2021).

31. Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України. *Денис Шмигаль: Україна з наступного тижня повертається до адаптивного карантину*. 17 лютого 2021 // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України www.kmu.gov.ua (13.04.2021).

32. Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України. *Прем'єр-міністр: Місцева влада має всі повноваження для посилення карантинних обмежень*. 17 березня 2021 // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України www.kmu.gov.ua (16.04.2021).

33. Департамент комунікацій Секретаріату Кабінету Міністрів України. *На літніх терасах буде дозволено перебувати вчотирьох, а пересуватися вулицею – групами до восьми осіб – рішення Уряду*. 13 травня 2020 // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України www.kmu.gov.ua (05.04.2021).
34. Дзюрах Б. *Воскреслий Христос входить у нашу ситуацію смутку, розчарування і тривоги*. 20 вересня 2020 // Синод Єпископів УГКЦ synod.ugcc.ua (04.10.2021).
35. Дзюрах Б. *Свобідний вибір кожного із нас. Виклики пандемії*. 7 березня 2020 // Синод Єпископів УГКЦ synod.ugcc.ua (03.10.2021).
36. Ємелець І. *Наказ МОЗ України від 28.03.2020 № 722 "Організація надання медичної допомоги хворим на коронавірусну хворобу (COVID-19)"*. 28 березня 2020 // Міністерство охорони здоров'я України moz.gov.ua (31.03.2021).
37. Ємець І. *Наказ МОЗ України від 13.03.2020 № 663 "Про оптимізацію заходів щодо недопущення занесення і поширення на території України випадків COVID-19"*. 13 березня 2020 // Міністерство охорони здоров'я України moz.gov.ua (29.03.2021).
38. Живе телебачення. *1-й урок Божє Ім'я. Катехитична онлайн школа Промінь світла*. 13 травня 2020 // youtube.com (16.10.2021).
39. Живе телебачення. *Богослужбові рекомендації на час вірусної епідемії. Антикризовий центр УГКЦ*. 26 червня 2020 // youtube.com (19.10.2021).
40. Живе телебачення. *Божественна Літургія у Патріаршому соборі*. 6 січня 2019 // youtube.com (16.10.2021).
41. Живе телебачення. *Божественна Літургія УГКЦ, Блаженніший Святослав*. 5 квітня 2020 // youtube.com (16.10.2021).
42. Живе телебачення. *Божественна Літургія УГКЦ, Патріаршій собор Воскресіння Христового*. 22 березня 2020 // Живе телебачення zhyve.tv (06.10.2021).
43. Живе телебачення. *Вервиця єднає. Молитва на вервиці у прямому ефірі*. 14 жовтня 2020 // youtube.com (14.10.2021).
44. Живе телебачення. *Головна* // youtube.com (01.12.2021).

45. Живе телебачення. *Головна* // Живе телебачення zhyve.tv (13.10.2021).
46. Живе телебачення. *День 1. Євангеліє від Йоана (1, 1-17). Неділя Воскресіння Христового. 2 травня 2021* // youtube.com (14.10.2021).
47. Живе телебачення. *Молитовне читання Святого Письма. В УГКЦ стартує новий відеопроєкт «Lectio Divina онлайн».* 15 вересня 2020 // youtube.com (16.10.2021).
48. Живе телебачення. *Патріарший собор Воскресіння Христового. Служба Божа, Божественна Літургія, Богослужіння* // youtube.com (16.10.2021).
49. Живе телебачення. *Про канал.* 5 лютого 2009 // youtube.com (03.10.2021).
50. Живе телебачення. *Про нас* // youtube.com (13.10.2021).
51. Живе телебачення. *Спокушані та покусані.* 21 жовтня 2020 // youtube.com (14.10.2021).
52. Живе телебачення. *Чому без терпіння немає Воскресіння?.* 15 квітня 2020 // youtube.com (14.10.2021).
53. Живе телебачення. *Як церковний простір стає шпиталями, де рятують людські життя: Патріарший дім.* 20 травня 2020 // Живе телебачення zhyve.tv (21.10.2021).
54. Запорізька обласна державна адміністрація. *В Україні зафіксовано 16 023 випадки коронавірусної хвороби Covid-19.* 12 травня 2020 // Запорізька обласна державна адміністрація zoda.gov.ua (12.05.2021).
55. Зеленський В. *Звернення Глави держави щодо протидії коронавірусу.* 18 березня 2020 // Президент України. Офіційне інтернет-представництво president.gov.ua (03.04.2021).
56. Кабінет Міністрів України. *Постанова від 11 березня 2020 р. № 211 “Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19”.* 11 березня 2020 // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України www.kmu.gov.ua (03.04.2021).
57. Кабінет Міністрів України. *Постанова від 2 квітня 2020 р. № 255 “Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби*

COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2". 3 квітня 2020 // Законодавство України zakon.rada.gov.ua (03.04.2021).

58. Кабінет Міністрів України. *Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2*. 20 травня 2020 // Законодавство України zakon.rada.gov.ua (05.04.2021).

59. Кабінет Міністрів України. *Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2*. 22 липня 2020 // Законодавство України zakon.rada.gov.ua (09.04.2021).

60. Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я. *Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я надає у безоплатне користування кисневі концентратори*. 7 грудня 2020 // Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я zdrovia.ugcc.org.ua (22.10.2021).

61. Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я. *Ми придбали ще 2 кисневих концентратори*. 22 березня 2021 // Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я zdrovia.ugcc.org.ua (22.10.2021).

62. Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я. *Нехай добро добром вернеться*. 1 грудня 2020 // Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я zdrovia.ugcc.org.ua (22.10.2021).

63. Коцур Т. *Конгрегація: «віртуальна» Меса не замінює особисту участь в храмі*. 13 вересня 2020 // *Новини з Ватикану* www.vaticannews.va (25.09.2021).

64. Мартинюк Т. *Не буває віртуального духовного життя: хто любить свою Церкву, навіть у часах переслідування залишиться вірний Богові і вистійть випробування*. 7 травня 2020 // Синод Єпископів УГКЦ synod.ugcc.ua (02.10.2021).

65. Масюк М. *"Розпізнати знаки часу": як у Львові працює телефонна лінія підтримки сестер-редемптористок*. 24 грудня 2020 // Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я zdrovia.ugcc.org.ua (25.10.2021).

66. Міністерство охорони здоров'я України. *Актуально про COVID-19* // Міністерство охорони здоров'я України moz.gov.ua (13.03.2021).
67. Міністерство охорони здоров'я України. *В Україні зареєстрований випадок захворювання на COVID-19. 3 березня 2020* // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України kmu.gov.ua (12.05.2021).
68. Міністерство охорони здоров'я України. *Все про вакцинацію від COVID-19 в Україні* // *Вакцинація від Covid-19* vaccination.covid19.gov.ua (05.03.2021).
69. Міністерство охорони здоров'я України. *З 1 червня в Україні настає новий етап пом'якшення карантину. 31 травня 2020* // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України www.kmu.gov.ua (06.04.2021).
70. Міністерство охорони здоров'я України. *Карантин продовжено до 22 травня, але з 11 травня буде скасовано частину обмежень. 4 травня 2020* // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України www.kmu.gov.ua (05.04.2021).
71. Міністерство охорони здоров'я України. *Карантинні заходи* // *Коронавірус в Україні* covid19.gov.ua (14.04.2021).
72. Міністерство охорони здоров'я України. *Максим Степанов роз'яснив, як діятиме карантин "вихідного дня", ініційований МОЗ. 9 листопада 2020* // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України www.kmu.gov.ua (10.04.2021).
73. Міністерство охорони здоров'я України. *Максим Степанов: Уряд погодив встановлення карантину "вихідного дня" та перехід до загальнодержавного "помаранчевого" рівня епіднебезпеки. 11 листопада 2020* // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України www.kmu.gov.ua (10.04.2021).
74. Міністерство охорони здоров'я України. *МОЗ оновив стандарти медичної допомоги пацієнтам з COVID-19. 9 вересня 2021* // Міністерство охорони здоров'я України moz.gov.ua (16.11.2021).
75. Міністерство охорони здоров'я України. *Оперативна інформація про поширення коронавірусної інфекції 2019-nCoV. 30 липня 2020* // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України www.kmu.gov.ua (12.05.2021).

76. Міністерство охорони здоров'я України. *Оперативна інформація про поширення коронавірусної інфекції 2019-нCoV*. 7 січня 2021 // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України www.kmu.gov.ua (12.05.2021).

77. Міністерство охорони здоров'я України. *Оперативна інформація про поширення коронавірусної інфекції 2019-нCoV*. 24 лютого 2021 // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України www.kmu.gov.ua (17.06.2021).

78. Міністерство охорони здоров'я України. *Оперативна інформація про поширення та профілактику COVID-19*. 30 листопада 2021 // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України www.kmu.gov.ua (01.12.2021).

79. Міністерство охорони здоров'я України. *Уряд схвалив зміни до постанови про карантинні заходи*. 16 вересня 2020 // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України www.kmu.gov.ua (09.04.2021).

80. Міністерство охорони здоров'я України. *Як захистити себе та рідних // Коронавірус в Україні* covid19.gov.ua (13.03.2021).

81. Міністерство охорони здоров'я України. *В Україні встановили нові карантинні норми*. 16 червня 2021 // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України www.kmu.gov.ua (20.09.2021).

82. Міністерство охорони здоров'я України. *Уряд встановив нові карантинні норми*. 13 вересня 2021 // Міністерство охорони здоров'я України moz.gov.ua (16.11.2021).

83. Новаківський К. *Душпастирство – це основна місія, мета життя Церкви*. 25 листопада 2019 // *Новини УГКЦ* news.ugcc.ua (10.10.2021).

84. *Пандемія*. 20 березня 2020 // *Велика Українська Енциклопедія* vce.gov.ua (19.02.2021).

85. Парохія Різдва Пресвятої Богородиці УГКЦ м. Новий Розділ. *Літургія онлайн*. 5 квітня 2020 // facebook.com (17.10.2021).

86. Пресслужба Секретаріату Синоду Єпископів УГКЦ. *Благодійний фонд “Шпиталь Шептицького” започатковує реабілітаційну програму для постковідних пацієнтів COVчег*. 28 жовтня 2021 // Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви synod.ugcc.ua (26.10.2021).

87. Пресслужба Секретаріату Синоду Єпископів УГКЦ. *В Антикризовому центрі УГКЦ обговорили питання вакцинації проти Covid-19.* 1 березня 2021 // Синод Єпископів УГКЦ synod.ugcc.ua (18.10.2021).
88. Пресслужба Секретаріату Синоду Єпископів УГКЦ. *За місяць — понад сім тисяч безкоштовних обідів: Карітас Івано-Франківської архієпархії УГКЦ продовжує годувати потребувачих.* 11 червня 2020 // Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви synod.ugcc.ua (21.10.2021).
89. Пресслужба Секретаріату Синоду Єпископів УГКЦ. *Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви // Синод Єпископів Української Греко-Католицької Церкви* synod.ugcc.ua (11.10.2021).
90. Прес-служба Тернопільсько-Зборівської архієпархії. *Духовно-психологічна підтримка онлайн: у Тернопільсько-Зборівській архієпархії УГКЦ стартує марафон.* 2 листопада 2021 // Тернопільсько-Зборівська архієпархія tze.org.ua (23.10.2021).
91. Синод Єпископів УГКЦ. *Владика Богдан Дзюраха // Синод Єпископів УГКЦ* synod.ugcc.ua (28.09.2021).
92. Степанов Д. *Наказ Міністра охорони здоров'я України від 05.04.2021.* 5 квітня 2021 // Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я zdorovia.ugcc.org.ua (09.04.2021).
93. *Українська Греко-Католицька Церква* // facebook.com (01.12.2021).
94. *Українська Греко-Католицька Церква* // instagram.com (13.10.2021).
95. Храм Всіх Святих Українського Народу м. Львів. *Прямі Ефіри* // facebook.com (17.10.2021).
96. Центр громадського здоров'я МОЗ України. *Новий коронавірус: шляхи передавання і варіанти захисту.* 14 лютого 2020 // Центр громадського здоров'я МОЗ України www.phc.org.ua (26.02.2021).
97. Центр громадського здоров'я МОЗ України. *Тест на COVID-19 - ваш вибір чи необхідність.* 22 лютого 2021 // Центр громадського здоров'я МОЗ України phc.org.ua (13.03.2021).

98. Церква Різдва Пресвятої Богородиці м. Львів. *Прямі ефіри* // facebook.com (17.10.2021).
99. Шевчук С. *Коронавірус: Коментар Блаженнішого Святослава, Глави УГКЦ*. 11 березня 2020 // *Новини УГКЦ* news.ugcc.ua (30.09.2021).
100. Шевчук С. *Погляньте, де більшість українців одужали від коронавірусу, — у сім'ї*. 15 січня 2021 // *Синод Єпископів УГКЦ* synod.ugcc.ua (02.10.2021).
101. Школа біоетики УКУ. *Вакцини від коронавірусу: моральна перспектива*. 9 лютого 2021 // *Школа біоетики УКУ* bioethics.ucu.edu.ua (07.10.2021).
102. Шмигаль Д. *Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2*. 11 березня 2020 // *Законодавство України* zakon.rada.gov.ua (01.04.2021).